

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Robert Petersson

Det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet

– En genomgripande redogörelse för aktiebolagets
grundläggande besluts Kriterium

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Niklas Arvidsson

Termin för examen: VT2013

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsning	6
1.4 Metod och material	7
1.5 Disposition	8
2 VINSTSYFTETS INNEBÖRD	9
2.1 Inledning	9
2.2 Verksamhetsföremål	9
2.3 Verksamhetssyfte	10
2.4 Monistisk eller pluralistisk syftesbestämning	11
2.5 Varför vinst som verksamhetssyfte?	12
2.5.1 Aktieägarmodellen	12
2.5.2 Aktiebolagslagens utformning	13
2.5.3 Kritik mot vinstsyftet	14
2.6 Vad följer vinstsyftet av?	15
3 VINSTMAXIMERINGSPRINCIPEN	17
3.1 Inledning	17
3.2 Förankring i lag	17
3.3 Innebörd	18
3.3.1 Allmänt	18
3.3.2 Vinstmaximering enligt Bergström och Samuelsson	18
3.3.3 Kritik mot Bergström och Samuelsson	19
3.3.4 Avslutande kommentarer	20
4 UPPENBARHETSREKVISITET	22

4.1	Inledning	22
4.2	Bakgrund	22
4.3	Uppenbarhetsrekvisitets existens	22
4.3.1	Analogier till angränsande lagstiftning	22
4.3.2	Praxis	23
4.4	Uppenbarhetsrekvisitets innebörd	24
4.4.1	Uppenbart främmande	24
4.4.2	Likheter med Business Judgement Rule	26
4.4.3	Objektiv eller subjektiv uppenbarhetsbedömning	27
4.4.4	Betydelsen av att ledningen handlat avsiktligt	29
4.5	Uppenbarhetsrekvisitet och affärsmässigt risktagande	31
4.6	Sanktionslöst handlande i strid med vinstsyftet	32
5	VINSTSYFTE OCH AFFÄRSETIK	34
5.1	Inledning	34
5.2	Vinstsyftets förenlighet med anseendeaspekter	34
6	YTTRE BEGRÄNSNINGAR FÖR VINSTSYFTET	38
6.1	Inledning	38
6.2	Anvisningar	38
6.3	Sidorestriktioner	39
6.3.1	Allmänt	39
6.3.2	Sidorestriktion i bolagsordningen	40
6.4	Undantag från vinstsyftet	40
6.4.1	Aktieägarnas samtyckesbehörighet	40
6.4.2	Gåva enligt 17:5 ABL	42
6.5	Anvisningars förenlighet med 8:41 ABL	42
7	ANSVARSANSPRÅK VID FÖRSEELSE MOT VINSTSYFTET	45
7.1	Inledning	45
7.2	Ansvarsutkrävande	45
8	VINSTSYFTET I FRAMTIDEN	47
8.1	Inledning	47
8.2	Alternativa värden jämte vinstsyftet	47
8.3	Sammanvägning av flera värden	48

9 AVSLUTANDE DISKUSSION	50
KÄLLFÖRTECKNING	52
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	56

Summary

In accordance to the main rule in 3:3 ABL, the aim of a corporation is to generate profit for distribution among the shareholders, unless otherwise is stated in the articles of association. The profit making purpose should prevail. At first glance, this regulation is not particularly complicated. 3:3 ABL is, however, the decision criterion that should permeate every decision that the company management makes. In order to reach effective corporate governance such decision criterion needs to be clear. With regard to the wide scope of the regulation, its design can appear to be fairly brief. In addition, 3:3 ABL has unfortunately been given a subordinate place in the jurisprudence.

Therefore, the purpose of this paper is to present a thorough explanation of the company's basic decision criterion.

3:3 ABL is not in itself sufficiently precise to form the basis of the company management's practical application of the profit making purpose. Therefore, a profit maximization principle has emerged. This principle is a realization of 3:3 ABL as a decision criterion and a product of 3:3 ABL and 17:5 ABL. The prevailing description of how company management should take into account the requirement of profit maximization is based on Bergströms and Samuelssons decision criterion. According to them, the company management must strive to maximize the value of the equity in the company in each decision.

The profit making purpose is about how profits are generated, and does not affect the subsequent profit distribution. A measure must be evident contrary to 3:3 ABL in order to be considered unlawful. Further, the management's effort to meet the purpose of profit is limited by so-called side constraints and instructions.

The profit making purpose for the limited companies should be perceived as an effort to maximize the financial returns for shareholders. Unless moral and ethical aspects of an action lead to a maximization of profits, the company management is not allowed to take these values into account.

Sammanfattning

Av 3:3 första meningen ABL följer:

”Om bolagets verksamhet helt eller delvis skall ha ett annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, skall detta anges i bolagsordningen.”

Vid en första anblick ter sig denna bestämmelse inte särskilt komplicerad. Ett aktiebolag drivs i syfte att ge vinst till fördelningen mellan aktieägarna om inget annat står i bolagsordningen. Det så kallade vinstsyftet ska råda. 3:3 ABL utgör emellertid det beslutsriteriet som ska genomsyra varje beslut ledningen fattar. För att en effektiv bolagsstyrning ska kunna ske krävs också ett tydligt beslutsriterium. Med beaktande av bestämmelsens omfattande räckvidd kan dess utformning därför framstå som tämligen kortfattad. Dessvärre har paragrafen därtill också fått en underordnad plats i rättsvetenskapen. I denna uppsats kommer därför en genomgripande redogörelse för aktiebolagets grundläggande beslutsriterium, det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet, att ske.

Genom 3:3 ABL stadgas att vinst ska ges till fördelning mellan aktieägarna. Lydelsen i 3:3 ABL är inte i sig tillräckligt preciserad för att kunna läggas till grund för en praktisk tillämpning och i bestämmelsen stadgas inte heller någon skyldighet för bolagsledningen att förverkliga vinstsyftet. Därför har en vinstmaximeringsprincip vuxit fram. Denna princip kan ses som ett förverkligande av 3:3 ABL som beslutsriteriet och är en produkt av 3:3 ABL och 17:5 ABL.¹ Den tillsynes rådande beskrivning för hur ledningen ska beakta kravet på vinstmaximering är Bergströms och Samuelssons beslutsriterium. I enlighet med detta ska ledningen i varje beslut sträva efter att maximera värdet på det egna kapitalet i bolaget.

Verksamhetssyftet handlar om hur vinst ska genereras och påverkar inte hur den senare vinstutdelningen ska ske. Vinstsyftet ska vidare inte uppfattas som en resultatförpliktelse utan som en omsorgsförpliktelse.

Gränsen för när ett handlande ska anses vara sanktionsbart på grund av att det strider mot vinstsyftet går vid det så kallade uppenbarhetsrekvisitet. Inom ramen för uppenbarhetsrekvisitet har ledningen handlingsfrihet i sin strävan efter att uppfylla vinstsyftet utan risk för skadeståndsansvar.

Ledningens utrymme att förverkliga vinstsyftet begränsas genom förekomsten av sidorestriktioner och anvisningar.

Vinstsyftet ska uppfattas som en strävan efter att maximera den ekonomiska vinsten för aktieägarna. Såvida moraliska och etiska aspekter inte leder till en maximering av vinsten finns det inget utrymme för bolagsledningen att inom vinstsyftet beakta dessa värden.

¹ I 17:5 regleras att gåvor endast får ges i undantagsfall. Vinstmaximeringsprincipen följde tidigare direkt av 76 och 91 §§ i 1944 års aktiebolag där det stadgades att beslut eller åtgärder som var uppenbart främmande för bolaget syfte var förbjudna.

Förkortningar

ABL

Aktiebolagslag (2005:551)

FN

Förenta Nationerna

KommL

Kommissionslag (2009:865)

KonkL

Konkurslag (1987:672)

ILO

International Labour Organization

NJA

Nytt juridiskt arkiv, avd. 1

1 Inledning

1.1 Bakgrund

*"A business corporation is organized and carried on primarily for the profits of the stockholders. The power of the director are to be employed for that end. The discretion of directors is to be exercised in the choice of means to attain that end, and does not extend to a change in the end itself, to the reduction of profits, or to the non-distribution of profits among stockholders in order to devote them to other purposes."*²
- Dodge vs. Ford.

Citatet ovan är hämtat från ett välkänt amerikanskt rättsfall från början av 1900-talet. Domstolens uttalande beskriver den bild av aktiebolagets verksamhet som härskade inom den anglosaxiska rätten under denna tid. Att en liknande uppfattning förelåg även i Sverige under samma period styrks av förarbetsuttalanden från slutet av 1800-talet.³

Verksamhetssyftet kan beskrivas som det syfte verksamheten ska tillgodose och därmed också det grundläggande beslutsriteriet för företagsledningens beslutsfattande.⁴ På grund av verksamhetssyftets vida räckvidd kommer det omfatta hela verksamheten i bolaget. På samma sätt kommer verksamhetssyftets innehåll också att påverkas av alla de värden ett aktiebolag associeras med. Hur ett aktiebolags verksamhet ska förstås kommer med andra ord också inverka på hur verksamhetssyftet ska uppfattas. Av domstolens uttalande ovan att döma framstår det tämligen klart vilka värden som var premierade för hundra år sedan. Frågan är vad som gäller idag?

Den aktiebolagsrättsliga utvecklingen kan beskrivas i tre faser. Under den första fasen utvecklades aktiebolagets ställning som renodlad kapitalassociation. Då växte också aktieägarnas ansvarsfrihet för bolagets skulder och förpliktelser fram. Något som idag är synnerligen karaktäristiskt för aktiebolaget. Den andra fasen kom att handla om problematiken vid bolagsstyrning, främst de problem som uppstår mellan aktieägarna och företagsledningen, men även mellan aktieägarna själva.⁵ Idag har fas ett och två till stora delar avhandlats, även om frågor som härrör till respektive fas naturligtvis dyker upp med jämna mellanrum. Vad vi nu istället upplever, och har gjort under senare år, är den tredje fasen. Denna fas kan möjligen beskrivas som ett uppvaknande inför insikten att företag faktiskt har ett ansvar gentemot sin omvärld. Nya värden kopplade till moraliskt och etiskt ansvar, miljömässigt tänkande och företagsansvar gentemot samhället och dess medborgare har vuxit fram. I vilken

² Dodge vs. Ford s. 684.

³ Prop. 1895:6 s. 117.

⁴ Johansson (2007) s. 33 och Bergström & Samuelsson (2012) s. 52.

⁵ Samuelsson (2005) s. 459f.

utsträckning dessa nya värden också i realiteten ska beaktas av bolagsorganen vid beslutsfattandet råder det emellertid delade meningar om. Framför allt finns det två motstående åsiktsmodeller, den traditionella aktieägarmodellen och den radikala intressemodellen.⁶

Förespråkare för den traditionella aktieägarmodellen menar att en strävan efter att generera vinst åt aktieägarna ska utgöra grunden i alla beslut. Det primära målet för att uppfylla vinstsyftet ska med andra ord utgöras av en strävan efter att skapa högsta möjliga kapitalavkastning för aktieägarna. Inom ramen för den traditionella aktieägarmodellen finns det förvisso inriktningar som anser att vissa andra värden får beaktas, om ett bortseende från dessa värden riskerar att medföra anseendekostnader, men någon skyldighet att göra det föreligger inte. Förespråkare för den radikala intressemodellen däremot, anser inte att vinst till aktieägarna ska utgöra det enda beslutskriteriet utan att andra värden, genom frivillighet eller tvång, också ska beaktas.

Den klyfta som uppstår mellan de båda modellerna gör det såväl intressant som aktuellt att diskutera vinstsyftets innebörd idag. Beroende på hur aktiebolagets verksamhet ska uppfattas kommer vinstsyftets innehåll att tolkas olika. I denna uppsats kommer inte de olika åsiktsmodellerna i sig att granskas närmare. Min korta redogörelse av modellerna ovan är istället avsedd som ett belysande av att syftet med aktiebolagets verksamhet möjligen är under förändring och att alternativa värden har börjat diskuteras tillsammans med aktiebolaget. Som beskrivits ovan kan en förändrad syn på bolagsverksamheten också innebära en förändrad syn på verksamhetssyftet.

Verksamhetssyftet regleras i 3:3 ABL. Enligt denna paragraf ska verksamhetssyftet anges i bolagsordningen om bolaget ämnar ha ett helt eller delvis annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna.⁷ Med andra ord föreligger det inte något krav för bolaget att ange något syfte i bolagsordningen om syftet ska vara att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna, så kallat vinstsyfte.⁸ Troligen är vinstsyftet som fenomen så allmänt accepterat och djupt förankrat i den aktiebolagsrättsliga verksamheten att detta närmast framstår som en självklarhet för bolagsledningen.⁹ Däremot kan det inte utan vidare antas att den faktiska kunskapen om vinstsyftets närmare innebörd är lika självklar.¹⁰ Då verksamhetssyftet utgör företagsledningens beslutskriterium, och vinstsyftet är det i särklass vanligaste verksamhetssyftet för svenska aktiebolag¹¹, är det av största vikt att ledningen vet inom vilka ramar de ska fatta sina beslut. Vad innebär vinstsyftet? Hur ska bolagsledningens operationella tillämpning av vinstsyftet ske? Inom vilka ramar måste bolagsledningen hålla sig för att

⁶ Samuelsson (2005) s. 460ff.

⁷ 3:3 ABL.

⁸ Av ABL 3:3 framgår inte heller klart om vinstsyftet överhuvudtaget ska anses följa av bolagsordningen eller uteslutande av lag, se vidare diskussion i avsnitt 4.6.

⁹ Ohlson (2012) s. 108.

¹⁰ Bland annat var företrädare för näringslivet och kammarrätten kritiska då den tidigare regleringen av uppenbarhetsrekvisitet plockades bort på grund av de praktiska konsekvenserna som riskerade att följa, se prop. 1975:103 s. 382.

¹¹ Sandström (2012) s. 20.

inte bryta mot vinstsyftet? Är ett överskridande av vinstsyftet sanktionsbart? Detta är betydelsefulla frågor för beslutsfattandet vid den dagliga driften av ett aktiebolag, men frågan är om svaret är lika självklart för alla. Rådande utformning av 3:3 ABL medför att vinstsyftet ges en indirekt syftesbestämning¹², det vill säga att om inget annat anges ska vinstsyfte gälla. Någon närmare beskrivning av vad detta innebär följer inte av lagtexten. Vinstsyftet kan därför uppfattas som ett diffust och svävande begrepp som inte är möjligt att precisera. Något som riskerar medföra att ett föreliggande behov av att klargöra vinstsyftet förbises. Min avsikt med denna uppsats är därför med största möjliga precision definiera och analysera det enligt svensk aktiebolagsrätt idag rådande vinstsyftet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Avsikten med denna uppsats är följaktligen att i största möjliga utsträckning klargöra vilken innebörd det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet ska anses ha idag. Det blåser nya aktiebolagsrättsliga vindar som inrymmer nya värden och frågan är hur dessa har påverkat synen på vinstsyftet. Jag kommer även att analysera vinstsyftets praktiska betydelse och dess tänkbara framtida utveckling.

Ett belysande av vinstsyftet är problematiskt då det, i princip oberoende av vad som diskuteras, synes vara omöjligt att uppnå en enhällighet inom doktrinen. En stor del av uppsatsen kommer därför viga åt att klargöra den splittring som råder kring vinstsyftets innebörd i ett försök att finna vad som ska anses vara gällande rätt.

Den övergripande frågeställningen för uppsatsen kan emellertid sammanfattningsvis konkretiseras till: Vad avses med vinstsyfte enligt 3:3 ABL idag?

1.3 Avgränsning

Att redogöra för vinstsyftet är ett omfattande arbete. För att på ett ingående och djuplodande sätt behandla detta ämnesområde har vissa avgränsningar varit nödvändiga.

Som följer av 3:3 ABL finns det inget hinder för att ett aktiebolag tillämpar ett så kallat alternativt verksamhetssyfte istället för vinstsyfte. I denna uppsats kommer inte dessa alternativa syften utredas närmare utan följande framställan kommer uteslutande behandla vinstsyftets innebörd. Inte heller 32 kapitlet i ABL rörande aktiebolag med begränsad vinstutdelning kommer behandlas.

Med aktiebolag avses i denna uppsats såväl privata som publika bolag. Däremot exkluderas aktiebolag ägda av kommun, landsting eller staten. Ett inkluderande av denna typ av aktiebolag innebär att en ytterligare dimension

¹² Ohlson (2012) s. 49.

av regler behöver beaktas. Det utrymme som detta kräver skulle få negativa konsekvenser för min möjlighet att på ett tjänligt sätt belysa vinstsyftet tillräckligt ingående. Därför har jag valt att bortse från detta område. Någon närmare redogörelse för skadeståndregleringen i 29 kap ABL kommer inte ske. Min avsikt med uppsatsen är att klargöra vinstsyftet och inte det efterföljande sanktionssystemet. Gränsen för när en handling ska anses otillåten på grund av att den strider mot vinstsyftet kommer däremot naturligtvis att beskrivas.

Denna uppsats berör uteslutande svensk rätt. Hur vinstsyftet uppfattas i andra länder är förvisso av intresse, men förefaller av utrymmesskäl inte lämpligt att närmare klargöra här.

1.4 Metod och material

För att besvara min frågeställning har jag i huvudsak använt mig av en rättsdogmatisk metod, vars innersta syfte är att tolka och systematisera gällande rätt.¹³ De rättskällor jag använt för att klargöra vinstsyftets innehåll är samtliga av den typ som får åberopas i en juridisk argumentation.¹⁴ Lagtext kan tyckas vara den naturliga utgångspunkten för min uppsats, i och med mitt övergripande syfte att klargöra innebörden av vinstsyftet i 3:3 ABL. Men på grund av lagtextens vaga utformning och vinstsyftets knapphändiga beröring i förarbetena har doktrinen kommit att bli min främsta rättskälla. Värde av lagtext och förarbeten ska emellertid inte förringas då dessa rättskällor, inom vissa delar av föreliggande uppsats, utgjort elementära förutsättningar för klargörandet av rättsläget. Det finns endast ett fåtal rättsfall som berör området för mitt ämnesval och inget av dessa behandlar uteslutande vinstsyftet. Därför har jag valt att inte göra någon ingående rättsfallsanalys, utan istället har jag lyft ut delar av relevanta rättsfall som enligt min uppfattning är av värde för uppsatsen.

Syftet med min uppsats är att klargöra rättsläget i Sverige utifrån ett svenskt perspektiv. Som en följd härav har ett övergripande nationellt perspektiv applicerats. På detta sätt kommer en heltäckande bild av svensk rätt på området att skildras.

Avslutningsvis bör nämnas att rättsläget kring vinstsyftets närmare innebörd till vissa delar är oklart. Detta kan få till följd att somliga frågor lämnas öppna utan slutgiltiga svar, helt enkelt på grund av svårigheten att finna detta. Att behandla frågor som saknar givna svar kan emellertid ses som en strävan efter att förklara sin omvärld och bör därför inte ses som något negativt. Min ambition är likväl att på ett så lättillgängligt, men ändå heltäckande, sätt som möjligt beskriva och klargöra rättsläget, samt besvara därtill uppkommande frågor.

¹³ Peczenik (1995) s. 33.

¹⁴ A.a. s. 35.

1.5 Disposition

Den övergripande dispositionen kan i huvudsak delas in i fem delar. I den första delen, kapitel två, beskrivs den grundläggande bestämmelsen för vinstsyftet i 3:3 ABL och innebörden av att ett aktiebolag drivs med vinstsyfte. I den andra delen, bestående av kapitel tre till fem, kommer vinstsyftet som operativt verktyg i form av en vinstmaximeringsprincip att utredas. Som läsaren inser föreligger således skillnader i vinstsyftets teoretiska innebörd och dess praktiska tillämpning. Under denna del kommer också uppenbarhetsrekvisitet klargöras vilket utgör en gräns för vilka handlingar som ska anses vara förenliga med vinstsyftet. Efter den andra delen kommer läsaren ha en klar bild över vinstsyftets innebörd och tillämpning. Detta är emellertid inte tillräckligt för att förstå vinstsyftet som helhet. Därför kommer under den tredje delen, som utgörs av kapitel sex, de för vinstsyftet yttre begränsningar som avgränsar ledningens möjligheter till åtgärder även inom vinstsyftet att beskrivas. I den fjärde delen, kapitel sju och åtta, kommer vinstsyftets praktiska betydelse och framtida utveckling diskuteras. Slutligen, i den femte delen, knyts säcken ihop med en avslutande diskussion baserad på min uppfattning av hur det aktiebolagsrättsliga vinstsyftet ska förstås idag.

2 Vinstsyftets innebörd

2.1 Inledning

Som läsaren kommer inse är vinstsyftet betydligt mer komplext och svårtillämpat än vad som framgår av bestämmelsen i 3:3 ABL. Den information som följer av regleringen i ABL kan därför bara anses vara toppen på ett isberg.

Följande avsnitt är ämnat att ytterst grundligt beskriva vad verksamhetssyfte enligt 3:3 ABL innebär. Detta kommer ske utifrån vad som uttryckligen följer av regleringen i ABL. Dessutom kommer verksamhetssyftets förhållande till verksamhetsföremålet beskrivas. Härfter följer en redogörelse för möjligheten att använda en pluralistisk syftesbestämning följt av ett belysande av lämpligheten med vinst som verksamhetssyfte. Den del av texten nedan som berör vinstsyftets lämplighet är inte avsedd som en uttömmande redogörelse. Min avsikt är istället att i grova drag beskriva de övergripande argumenten som finns för respektive emot ett sådant förfarande.

2.2 Verksamhetsföremål

En grundläggande förutsättning för att ett aktiebolag ska anses existera är att det finns en bolagsordning som tillsammans med flera andra dokument är registrerade hos bolagsverket. Av bolagsordningen ska bland annat föremålet för bolagets verksamhet (verksamhetsföremålet) framgå.¹⁵ Enligt 3:1 första stycket tredje punkten ABL ska verksamhetsföremålet vara angivet till sin art. Preciseringsen av verksamheten måste i viss mån vara specificerad, exempelvis ”försäljning av sportartiklar” eller ”järnförädling”. Att till exempel skriva att verksamhetsföremålet är ”handel” eller ”industriell rörelse” är inte tillräckligt. Ett och samma aktiebolag behöver inte endast ha ett föremål för sin verksamhet utan en kombination av flera näringsgrenar accepteras. Dessutom är det fullt möjligt att efter uppräkningsen av föremålet tillägga ”samt annan därmed förenlig verksamhet” eller likande komplettering.¹⁶ Som läsaren inser finns det således utrymme att ge bolaget ett relativt vidsträckt verksamhetsföremål.

Ett bolagsorgan får inte fatta ett beslut i strid med verksamhetsföremålet. Sker detta ändå kan beslutet angripas av aktieägarna. Genom att tvinga aktiebolagen att bestämma ett föremål för sin verksamhet skapas således gränser för i vilken utsträckning bolagsorganen får utöva sin makt.¹⁷

¹⁵ Bergström & Samuelsson (2012) s. 50.

¹⁶ Johansson (2007) s. 32f.

¹⁷ Sandström (2012) s. 20.

Verksamhetsföremålet kan beskrivas som utgångspunkten för de åtgärder aktieägarna sedermera vidtar för att uppnå syftet med bolaget.¹⁸

2.3 Verksamhetssyfte

Verksamhetssyftet kan beskrivas som en definition av det syfte verksamheten ska tillgodose.¹⁹ Det är också detta syfte som kommer vara det grundläggande beslutskriteriet för ledningens beslutsfattande.²⁰ Genom verksamhetssyftet skapas således en rättslig utgångspunkt i enlighet med vilken bolagsledningens handlande ska bedömas.²¹

Av 3:3 första meningen ABL följer att om ett aktiebolags verksamhet ska ha ett helt eller delvis annat syfte än att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna så ska detta anges i bolagsordningen. Göran Ohlson benämner denna bestämmelse som en ”default-regel” i och med att verksamhetssyftet per automatik är att generera vinst till aktieägarna, såvida inte annat anges i bolagsordningen.²² Således är det endast då bolaget har för avsikt att verksamheten ska ha ett alternativt syfte som en uttrycklig syftesbestämning i bolagsordningen blir aktuell. Följer inget syfte av bolagsordning gäller vinstsyfte.²³ Vid händelse av ett alternativt syfte förutsätts att det i bolagsordning klargörs hur bolagets vinst och behållna tillgångar ska användas vid bolagets likvidation.²⁴ Möjligheten att disponera över vinsten begränsas av bland annat ABL:s borgenärsskyddsregler.²⁵ Lindskog har ifrågasatt möjligheten att faktiskt tillämpa ett alternativt syfte i utbyte mot att skapa vinst i aktiebolaget. Enligt Lindskog handlar det istället om en valmöjlighet att bolagets vinst ska tillfalla någon annan än aktieägarna.²⁶

Distinktionen mellan vinstgenerering och vinstutdelning är av grundläggande betydelse för förståelsen av vinstsyftet. Att använda sig av ett specifikt syfte för verksamhetsdriften och ett annat för det ekonomiska resultatet skapar inga problem.²⁷ Bara för att det av bolagsordning följer att ett aktiebolags vinst ska fördelas efter andra ändamål än utdelning till ägarna, så innebär detta inte att bolaget tillämpar ett alternativt syfte enligt 3:3 ABL. Vinstsyftet kommer således fortfarande vara styrande för beslutprocessen inom bolaget trots att utdelningen inte sker i enlighet med traditionell vinstutdelning. På liknande vis behöver det inte ske någon vinstutdelning överhuvudtaget för att vinstsyftet ska vara den styrande beslutsfaktorn. Exempelvis är det fullt möjligt för aktieägarna att driva ett aktiebolag med intentionen att sköta och bevara ett naturområde utan ambition att dela ut någon vinst. Så länge tjänster hyrs in och material

¹⁸ Åhman (1997) s. 676.

¹⁹ Johansson (2007) s. 33.

²⁰ Bergström & Samuelsson (2012) s. 52.

²¹ Dotevall (1989) s. 375.

²² Ohlson (2012) s. 49.

²³ Johansson (2011) s. 34.

²⁴ 3:3 ABL.

²⁵ Se 17 kap. ABL.

²⁶ Lindskog SvJT 2011 s. 274.

²⁷ Ohlson (2012) s. 55.

införskaffas till billigast möjliga pris kommer inget avsteg från vinstsyftet att ske. Det är med andra ord först när driften av företaget sker i andra syften än att maximera vinst som vi kan tala om alternativa syften.²⁸

2.4 Monistisk eller pluralistisk syftesbestämning

Som nämnts tidigare är avsikten med denna uppsats att belysa vinstsyftets innebörd. Detta innebär emellertid inte att ett förtydligande av i vilken utsträckning det är möjligt att ha flera syften tillsammans med vinstsyftet skulle sakna intresse.

Utformningen av verksamhetssyftet i 3:3 ABL är av monistisk karaktär vilket innebär att det av lagtext endast följer ett syfte, vinstsyftet. Vid en närmare granskning av 3:3 ABL finns det emellertid inget som tyder på att ett bolag bara får ha ett syfte med sin verksamhet. Det bör således vara möjligt att ha flera syften samtidigt.²⁹ Däremot kan lämpligheten av en syftesreglering utformad på detta vis ifrågasättas. En pluralistisk syftesbestämning riskerar, till skillnad från en monistisk, medföra att det uppstår en konkurrens mellan de olika syftena. På liknande vis kan situationer uppstå då en avvägning mellan de olika syftena måste ske. Något som riskerar medföra att bolagets ledning hamnar i svåra beslutssituationer med risk för feltolkningar och ansvarspåföljder som följd. Möjligen skulle dessa problem undanröjas om aktieägarna gavs en mer aktiv roll i driften av bolaget och vid avhjälpandet av uppkomna syfteskonflikter. Vid en första anblick kan möjligtvis en sådan lösning låta rimlig då det faktiskt är aktieägarna som är ansvariga för aktiebolagets syfte. Vid en närmare eftertanke tror jag dock inte att det är lämpligt att lösa problematiken på detta sätt. Ett sådant förfarande skulle sannolikt medföra ett allt för stort ingrepp i funktionsfördelningen mellan bolagsorganen. Dessutom riskerar beslutsprocessen bli onödigt invecklad och utdragen.

Ohlson menar att det, för att det ska vara möjligt med syftespluralism, krävs att det tydligt framgår hur de olika syftena förhåller sig till varandra. Det måste helt enkelt vara möjligt att göra en prioritering dem emellan vid en viss given situation. Vidare menar Ohlson att det förutsätts att syftena går att uppmäta antingen kvantitativt eller metodiskt.³⁰ Bergström och Samuelsson är av en annan uppfattning. De anser att om det finns flera syften som är oförenliga så kommer de att upphäva varandra. Detta kommer innebära att företagsledningen tvingas formulera ett nytt mål som får fungera som en kompromiss mellan de tidigare tillämpade syftena. Bergström och Samuelsson anser också att ett aktiebolag med ett pluralistiskt syfte inte kommer kunna kontrolleras lika lätt som ett bolag med vinstsyfte, då det inte är möjligt att i bedömningen använda den ekonomiska redovisningen som utgångspunkt på samma sätt. Vidare anser de att fördelen med att

²⁸ Nerep & Samuelsson (2009) s. 205.

²⁹ 3:3 ABL.

³⁰ Ohlson (2012) s. 55.

kunna göra jämförelse mellan olika företag inom samma bransch, som finns vid en tillämning av vinstsyftet, kommer försvinna vid ett pluralistiskt syfte.³¹

Det är idag ytterst ovanligt att aktiebolag använder sig av ett alternativt syfte jämte vinstsyftet.³² Att det är möjligt att kombinera vinstsyftet med andra syften är uppenbart, men om det är lämpligt är enligt mig mer tveksamt. Precis som Bergström och Samuelsson tror jag en sammanvägning mellan olika värden risker medföra alltför stor otydlighet.³³ Då företag inte heller i någon större utsträckning börjat anamma en pluralistisk syftesbestämning kommer den fortsatta redogörelsen att utgå endast från ett renodlat vinstsyfte.

2.5 Varför vinst som verksamhetssyfte?

2.5.1 Aktieägarmodellen

En förklaring till vinstsyftets tillämpning är den så kallade aktieägarmodellen, vilken ofta anses utgöra fundamentet i svensk aktiebolagsrätt.³⁴ Enligt denna modell är det aktieägarnas intressen som är utgångspunkten för företagsledningens navigering i driften av den aktiebolagetsrättsliga verksamheten. Aktiebolaget syftar därför uteslutande till att tillgodose dessa intressen. Detta innebär i sin tur att andra aktörers intressen inte kommer beaktas. Emellertid är det, enligt denna modell, endast de intressen som kan motiveras med utgångspunkt i aktieägarnas så kallade kapitalvinstpreferenser som kommer beaktas. Med kapitalvinstpreferens avses att aktieägarnas gemensamma intresse med aktieägandet normalt är förknippat med en förhoppning om maximal kapitalutveckling för det i bolaget investerade kapitalet. En förutsättning för att denna önskan ska infrias är att företaget är lönsamt och genererar vinst. Den samfälliga viljan hos samtliga ägare kommer därför vara att bolaget ska gå med så mycket vinst som möjligt. Det gemensamma aktieägarintresset kommer dessutom, inom ramen för aktieägarmodellen, helt sammanfalla med bolagsintresset då bolagets intresse inte kan vara något annat än att tillgodose dess syfte.³⁵ Då ett aktiebolag med vinstsyfte har som yttersta strävan att maximera vinsten förefaller också ett sådant val av verksamhetssyfte stämma väl överens med tanken att bolaget syftar till att tillgodose aktieägarnas intressen.

³¹ Bergström & Samuelsson (2012) s. 53.

³² Sandström (2012) s. 20.

³³ Vad gäller företagsledningen förmåga att väga samman flera värden, se kapitel 8.

³⁴ Stöd för att denna modell utgör stommen i aktiebolagsrätten går också att finna i förarbetsuttalande från slutet på 1800-talet: ”Lika naturligt som det å ena sidan är, att aktieägaren, hvilken i regeln förvärfvat sin aktie allenast i syfte att bereda sig högsta möjliga afkastning af sitt kapital och derföre också saknar annat intresse för bolagets angelägenheter än det, som har sin grund i berörda syfte...”, se prop. 1895:6 s. 117.

³⁵ Arvidsson (2010) s. 80f.

I sammanhanget bör nämnas att det finns författare som är av en annan uppfattning. Bland annat Werlauff har uttryckt sitt missnöje och menar att aktieägarintresset inte alltid kan väga tyngst utan att andra intressen stundom ska få äga företräde.³⁶ Även Taxell har gett uttryck för liknande uppfattning och menar att det inte endast är aktieägarnas eller de bolagsekonomiska intressena som ska beaktas.³⁷

Enligt ovanstående aktieägarmodell ska aktiebolagets verksamhet således sträva efter att maximera företagets värde för aktieägarna. För aktiebolag med noterade aktier baseras aktiebolagets värde på aktiemarknadens samlade bedömning av marknadspriset på aktierna. Värdet på det egna kapitalet vid noterade aktier kommer därmed kunna beräknas genom att antalet aktier multipliceras med aktiekursen.³⁸ För onoterade aktier, som saknar ett av aktiemarknaden kontinuerligt beräknat marknadspris, får andra metoder för värdering användas. Ett frekvent använt förfarande för detta ändamål är den så kallade DCF-metoden (*Discounted Cash Flow*). Enligt denna metod ska avkastningsvärdet på operativt kapital, vilket är summan av alla diskonterade framtida kassaflöden som verksamheten genererar till dem som medverkat till företagets finansiering, adderas med värdet av eventuella rörelsefrämmande tillgångar samt företagets likvida medel. Minskas sedan detta värde med företagets skulder, vilket då motsvarar den del av finansieringen som skett utan aktieägarnas medverkan, kommer summan att motsvara aktiernas värde i bolaget.³⁹

Under förutsättning att aktieägarmodellen ska anses gälla, kommer aktiebolaget uppfattas som en kapitalassociation vars främsta syfte är att öka aktieägarnas satsade kapital i verksamheten.⁴⁰ Således kommer aktiebolagets betydelse för aktieägarna inte kunna sträckas längre än betydelsen av en alternativ kapitalplacering.⁴¹ I jakten på att knyta aktieägare till sig, och därmed kapital, kommer därför bolagets utgångspunkt att maximera vinsten vara avgörande. Under förutsättningen att en aktieägars främsta önskemål är att öka sitt kapital är det också, enligt mig, en förutsättning att bolaget ytterst prioriterar vinst för att intressenter ska vara villiga att placera pengar i verksamheten.

2.5.2 Aktiebolagslagens utformning

En annan fördel med att vinstsyftet utgör utgångspunkt är dess välanpassade integrering med strukturen i ABL. Ett aktiebolag med vinstsyfte är som sagt avsett att drivas med ekonomiska incitament och en vidtagen handling ska kunna rättfärdigas med utgångspunkt i instrumentell rationalitet.⁴² Ett

³⁶ Werlauff (1994) s. 23.

³⁷ Förhandlingar vid det tjugonionde nordiska juristmötet (1982) del 1 s. 387.

³⁸ Bergström & Samuelsson (2012) s. 55f.

³⁹ Bergström & Samuelsson (2012) s. 55f.

⁴⁰ Med att aktiebolaget är en kapitalassociation menas att aktieägare endast tillför kapital till verksamheten i syfte att erhålla största möjliga avkastning på insatt kapital, utan att personligen engagera sig i bolaget, se Arvidsson (2010) s. 81.

⁴¹ Arvidsson (2010) s. 81.

⁴² Samuelsson (2011) s. 365.

tillvägagångssätt som stämmer väl överens med aktiebolagslagens utformning. Kärnan i den nuvarande aktiebolagslagstiftningen utgörs av reglering kring hur köp och försäljning av varor och tjänster ska beslutas, registreras och följas upp.⁴³ Då lagen i princip uteslutande är koncentrerad kring det ekonomiska utfallet, förutsätts att en handling också påverkar det ekonomiska utfallet eller förmögenhetsutvecklingen för att ansvar ska kunna utkrävas.⁴⁴ Vid en tillämpning av ett annat syfte än vinstsyftet kommer kontrollmöjligheten av företagets verksamhet begränsas. Detta riskerar medföra negativa effekter för såväl samhället, med sämre kontroll på aktiebolagens verksamheter, som för aktiebolagen själva, då en försämrad kontroll riskerar medföra försvagad investeringsvilja i bolaget.⁴⁵ Den kontrollmöjlighet som vinstsyftet medför anses dessutom av vissa författare utgöra basen för hela den aktiebolagsrättsliga strukturen med en separation mellan ägandet och skötseln.⁴⁶ Försvinner möjligheten att göra regelbundna kontroller utifrån det redovisade resultatet riskerar således även en uppdelning av beslutsmakten att försvinna.⁴⁷

Vidare anses det aktiebolagsrättsliga vinstsyftets framskjutna ställning vara en viktig anledning till att lagstiftaren haft möjlighet att ge majoritetsprincipen, genom vilken majoriteten ges möjlighet att bestämma över minoriteten, ett så vitt tillämpningsområde inom aktiebolagsrätten. Lagstiftaren räknar helt enkelt med att majoritetens beslut, då det grundas på vinstsyftet, automatiskt tas med omtanke om bolagets samtliga ekonomiska intressen. Besluten förväntas följaktligen även komma minoriteten till gagn.⁴⁸

Avslutningsvis kan nämnas att Nerep och Samuelsson betraktar vinstsyftet som så grundläggande i den bolagsrättsliga verksamheten att ett avsteg ifrån detta syfte kommer innebära att det inte längre ska anses röra sig om en aktiebolagsrättslig associationsform.⁴⁹

2.5.3 Kritik mot vinstsyftet

Ohlson anser inte att ett renodlat vinstsyfte är ett lämpligt beslutskriterium. Dagens aktiebolag används i alltmer vitt skilda ändamål och storlekar vilket, enligt Ohlson, gör vinstsyftet mindre passande. Att använda sig av vinstsyftet som utgångspunkt menar han medför att aktiebolagslagen endast tar höjd för vinstsyftet med vinstmaximering i centrum, utan krav på precisering för vad som ska gälla vid alternativa syften.⁵⁰ Något som enligt Ohlson leder till en ökad diskrepans mellan verklighet och lagstiftning.⁵¹

⁴³ Johansson (2011) s. 43.

⁴⁴ Ohlson (2012) s. 95f

⁴⁵ Samuelsson (2011) s. 365.

⁴⁶ Sandström (2012) s. 210f.

⁴⁷ Bergström & Samuelsson (2012) s. 55.

⁴⁸ SOU 1941:9 s. 23.

⁴⁹ Nerep & Samuelsson (2009) s 204f.

⁵⁰ Ohlson (2012) s. 54.

⁵¹ A.a. s. 58.

Ohlson menar vidare att aktiebolaget inte nödvändigtvis behöver vara förknippat med maximal vinst på det sätt som 3:3 ABL indikerar. Han anser att det finns uppenbara risker med att dra en rak linje mellan den nuvarande aktiebolagslagen och den klassiska uppfattningen om aktiebolaget som kapitalassociation. Istället för att utgå från ett renodlat vinstsyfte som kompletteras med alternativa syften borde vinstsyftet i sig få en mer nyanserad utformning. Enligt Ohlson råder en förhärskande rädsla att handla i strid med vinstsyftet vilket får till följd att vinstmaximeringsprincipen inte ifrågasätts.⁵² Detta leder i sin tur till att företagen inte i tillräcklig utsträckning blir upplysta om vilka krav samhället ställer på dem. För att vinstsyftet ska få en mer nyanserad bild måste kunder och intressenter också kräva detta. Med tydligare krav skulle ett aktiebolags företagsledning med bättre precision kunna bedöma var gränsen mellan förlorat anseende och lönsamma affärer går. Något som enligt Ohlson också skulle leda till ett bättre lämpat vinstsyfte.⁵³

Sammanfattningsvis kan konstateras att precis som med allt annat finns det även med vinstsyftet för- och nackdelar. Vinstsyftet utgör emellertid en fundamental bas som har sammanflätats med såväl ABL:s uppbyggnad som strukturen hos aktiebolaget som associationsform. På detta sätt utgör vinstsyftet och resterande delar av aktiebolagsrätten en enhet. Att försöka argumentera för att det finns någon reell utmanare till vinstsyftet som standardiserat verksamhetssyfte är enligt mig knappast meningsfullt. Därför får vinst också anses utgöra en lämplig utgångspunkt som bolagets verksamhetssyfte.

2.6 Vad följer vinstsyftet av?

Som tidigare nämnts medför dagens utformning av 3:3 ABL att ett bolag inte behöver införa något syfte i bolagsordningen om vinstsyfte ska råda. Däremot måste detta ske om bolaget ska tillämpa ett alternativt syfte. Då vinstsyftet är i särklass vanligast, och detta som regel inte följer av bolagsordningen, kommer verksamhetssyftet i huvudsak endast att följa av 3:3 ABL.⁵⁴ Detta förorsakar en osäkerhet kring om vinstsyftet faktiskt kan anses följa av bolagsordningen.

I förarbetena till 1975 års ABL anges att *"verksamhetens syfte skall alltså, liksom enligt gällande rätt, alltid kunna utläsas ur bolagsordningen"*.⁵⁵ Detta kan möjligtvis tolkas som att i de fall det i bolagsordningen inte går att utläsa något syfte så ska vinstsyftet indirekt anses följa av detta tomrum. Det går dock inte av detta uttalande med säkerhet hävda att vinstsyftet nödvändigtvis ska anses följa av bolagsordningen. Förarbetena kan lika gärna tolkas som att då inget annat syfte angivits ska vinstsyfte anses följa av 3:3 ABL genom en utfyllnad av bolagsordningen. Detta skulle i sådana fall innebära att vinstsyftet inte följer av bolagsordningen utan endast av 3:3

⁵² Angående vinstmaximeringsprincipens innebörd, se kapitel 3 nedan.

⁵³ Ohlson (2012) s. 45.

⁵⁴ Stattin (2007) s. 80.

⁵⁵ Prop. 1975:103 s. 382.

ABL, då utfyllnad aldrig medför en komplettering av ett avtal utan endast ett utfyllande av brister.⁵⁶ Tolkat på detta sätt kommer verksamhetssyftet att följa av bolagsordningen i de fall då syftet angetts i denna, och av 3:3 ABL i de fall då det saknas en uttrycklig precisering av verksamhetssyftet i bolagsordningen. I doktrinen saknas det en uniform uppfattning av vad som är gällande rätt angående detta.

Huruvida vinstsyftet ska anses följa av bolagsordning eller lag är egentligen endast av praktisk betydelse vid en tillämpning av 8:42 andra stycket ABL. I detta stycke regleras i vilken utsträckning en rättshandling ska anses gälla mot bolaget då ledningen har överträtt sina befogenheter. Enligt första meningen ska en handling där styrelsen, verkställande direktören eller en särskild firmatecknare överskridit sina befogenheter inte gälla om tredje man var i ond tro. I andra meningen följer sedan ett undantag genom vilket bolaget ändå ska bli bundet gentemot ondtröende tredje man om styrelsen eller den verkställande direktören har överträtt en föreskrift som meddelats i bolagsordningen.⁵⁷ Tillämpningen av undantaget i 8:42 andra stycket andra meningen ABL blir således beroende av vad vinstsyftet ska anses följa av. Om vinstsyftet anses följa av bolagsordningen kommer en befogenhetsöverträdelse av ledningen innebära bundenhet gentemot tredje man oberoende om god eller ond tro föreligger.

Det finns författare som hävdar att även om vinstsyftet ska anses följa av lag så kan undantaget i andra meningen ändå tillämpas. En förutsättning för att detta ska vara möjligt är att det anses föreligga ett utrymme för analogier från syssломannareglerna. Åhman är av den uppfattningen och menar att genom en utfyllande analogisk tolkning på syssломäns regler avseende skyldigheten att verka för bolagets intressen, ska även ett åsidosättande av vinstsyftet anses omfattas av undantaget i andra meningen.⁵⁸

⁵⁶ Stattin (2007) s. 80f.

⁵⁷ 8:42 st. 2 ABL.

⁵⁸ Åhman (1997) s. 215f. Se även Stattin som anser att 8:42 st. 2 men. 2 ABL i sig istället bör tolkas extensivt vid en tillämpning och att avvikelser från vinstsyftet därför, oberoende om vinstsyftet följer av bolagsordningen eller inte, ska omfattas av undantaget, se Stattin (2007) s. 80ff.

3 Vinstmaximeringsprincipen

3.1 Inledning

Av redogörelsen ovan har framgått att i enlighet med 3:3 ABL är bolagets syfte att ge vinst till fördelning mellan ägarna såvida inget annat följer av bolagsordningen. Denna paragraf kan på sätt och vis uppfattas som en handlingsnorm för hur bolaget ska agera i framtida situationer. Dock medför den vare sig någon skyldighet för ledning att förverkliga bolagets syfte eller någon närmare vägledning för hur ett sådant förverkligande rent praktiskt ska gå till. 3:3 ABL bör därför snarare uppfattas som en garanti för aktieägarna att deras gemensamma resurser kommer användas på det sätt de önskar men inte *hur* detta kommer ske.⁵⁹ Utifrån 3:3 ABL har emellertid ett beslutsriterium växt fram.

I följande avsnitt kommer vinstsyftets operationella innebörd för företagsledningen att klargöras. Beskrivningen tar utgångspunkt i ledningens skyldighet att maximera vinsten. Hur detta närmare bestämt ska gå till råder det, vilket framgår nedan, delade meningar om.

3.2 Förankring i lag

Som nämnts tidigare anses ofta aktieägarmodellen vara den grundläggande utgångspunkten för alla aktiebolag med det allena syfte att tillgodose aktieägarnas intressen.⁶⁰ Då ett aktiebolag uteslutande syftar till att tillgodose aktieägarnas gemensamma intressen och då inget alternativt syfte förts in i bolagsordningen kommer bolagsintresset vara att maximera vinsten. En *vinstmaximeringsprincip* kan anses gälla. Denna princip kan sägas vara ett uttryck för hur vinstsyftet ska förverkligas. Principen uttrycker en grundläggande skyldighet för aktiebolagets ledning att kontinuerligt sträva efter att maximera bolagets vinst och därför välja det handlingsalternativ som bäst infriar denna strävan.

Vinstmaximeringsprincipen kan på detta vis ses som bolagets beslutsprincip. Föreligger det flera alternativ varav inget kommer leda till vinst, men ledningen trots det måste välja något av alternativen, ska det alternativ som innebär minst förlust väljas.⁶¹

Vinstmaximeringsprincipen kom, fram till år 1975, till uttryck i lag genom en bestämmelse som förbjöd beslut och åtgärder som uppenbarligen var främmande för bolagets syfte eller verksamhet.⁶² Idag anses vinstmaximeringsprincipen alltså ges ett visst indirekt lagstöd genom bestämmelsen i 17:5 ABL rörande gåvor till allmännyttigt ändamål. I 17:5

⁵⁹ Ohlson (2012) s. 38.

⁶⁰ Arvidsson (2010) s. 80f.

⁶¹ A.a. s. 84f.

⁶² 76 § Lagen (1944:705) om aktiebolag.

ABL stadgas att det undantagsvis är godtagbart med mindre gåvor. I förarbetena till bestämmelsen anges att det är på grund av aktiebolagsrättens huvudregel, att bolaget inte får fatta beslut i strid med vinstsyftet, som gåvor endast får ges i undantagsfall.⁶³ Genom förarbetena till 17:5 ABL förankras därmed vinstmaximeringsprincipens existens.

3.3 Innebörd

3.3.1 Allmänt

För att bolagsledningen på bästa sätt ska ha en möjlighet att beakta vinstsyftet vid sitt beslutsfattande förutsätts att vinstsyftet också har en tydlig operativ bestämning.⁶⁴ Ett väldefinierat besluts-kriterium innebär också en mer effektiv bolagsstyrning. Men hur vet man att ett beslut kommer *maximera* vinsten? Att ett aktiebolag exempelvis väljer att öka upp sitt kapital genom en nyemission av aktier betyder inte per automatik att aktieägarnas förmögenhet ökar, i och med att antalet utestående aktier i bolaget också har ökat.⁶⁵

På grund av att vinstmaximeringsprincipen saknar direkt lagstöd går det inte att genom rättskällor söka svaret för principens tillämpning.⁶⁶ Vid en förenklad beskrivning av vinst kan detta sägas vara skillnaden mellan inkomsten för att tillhandahålla en vara eller tjänst och de kostnader som är förenade med produktion och försäljning av produkten eller tjänsten. Om inkomsterna överstiger kostnaderna kommer ett överskott att bildas. En vinst har uppstått. Denna definition hjälper oss förvisso att fastställa den utdelningsbara vinsten. Dessvärre är vinstsyftet alltför generellt till sin karaktär för att kunna göras synonymt med en sådan definition av begreppet vinst.⁶⁷

3.3.2 Vinstmaximering enligt Bergström och Samuelsson

Bergström och Samuelsson utgår i sin teori ifrån att den tidigare nämnda aktieägarmodellen är det grundläggande ändamålet med ett aktiebolag och att bolagets yttersta strävan är att maximera vinsten för aktieägarna. Emellertid är en beslutsprincip utformad på detta vis inte tillräckligt klargörande för vinstsyftets tillämpning. Till att börja med förutsätts att det kan fastställas när i tiden vinsten uppstår och hur varaktig den kommer att bli. Ska exempelvis en större vinst som planeras inträda först om tio år anses mer värd för aktieägarna än en totalt sett mindre men årlig utdelning av vinst de kommande tio åren? Relevant för bedömningen är om de pengar

⁶³ 17:5 ABL och prop. 2004/05:85 s. 754.

⁶⁴ Med operativ bestämning avses i detta sammanhang vinstsyftets ”praktiska” egenskap som bolagets besluts-kriterium för ledningen vid driften av bolaget.

⁶⁵ Bergström & Samuelsson (2012) s. 54.

⁶⁶ Arvidsson (2010) s. 84.

⁶⁷ Nerep & Samuelsson (2009) s. 204ff.

som ett beslut eller investering genererar kan anses ha tillräckligt högt tidsvärde för aktieägarna. Pengarnas tidsvärde kommer vara obefintligt för så gott som alla aktieägare om den planerade avkastningen ligger utanför aktieägarens livstid. Att bara göra gällande att bolaget ska sträva efter en maximal vinst innebär också att den specifika risk som varje potentiell vinst är förknippad med förbises.⁶⁸

Bergström och Samuelsson menar därför att för att göra vinstmaximeringsprincipen begriplig och inkludera såväl risk- som tidsaspekter, är det inte tillräckligt att säga att ledningen ska sträva efter att maximera värdet per aktie. Istället anser de att vinstmaximeringsprincipens tillämpning ska uppfattas som ägarnas gemensamma vilja att maximera värdet på det egna kapitalet i bolaget. Värdet på det egna kapitalet motsvarar samtliga framtida kassaflöden som aktieägarna kan uppbära från sina investeringar. Då dagens kassaflöden är mer värda än morgondagens måste en diskontering utifrån en diskonteringsränta ske som baseras på såväl tid som osäkerhet i kassaflödena. Värdet på det egna kapitalet kommer därför baseras på nuvarande vinster, bedömningen av kommande framtida vinster, när i tiden dessa vinster infaller, hur varaktiga vinsterna är och vilken risk de är förknippade med.⁶⁹ Enligt Arvidsson kan denna teori förstås som en strävan efter att maximera de fria kassaflödena. Vidare menar han att vinstmaximeringsprincipen, utifrån detta synsätt, kommer kunna ligga till grund för beslut över i det närmaste obegränsade tids- och riskhorisonter.⁷⁰

3.3.3 Kritik mot Bergström och Samuelsson

Ohlson ställer sig kritisk till en definition av vinstsyftet som utgår från en värderingssituation vid en viss tidpunkt och där värderingsparametrar sedan tillämpas på de rådande omständigheterna. Detta bland annat för att värderingsparametrarna ger knapphändig vägledning för den löpande driften av verksamheten. Att diskontera framtida förväntade kassaflöden till nuvärdet säger inte heller något om huruvida verksamhetens inriktning är tänkt att bedrivas utifrån ett kortsiktig eller långsiktigt perspektiv.⁷¹ Ohlson menar att otydligheten i Bergströms och Samuelssons teori bidrar till en uppfattning om att vinstsyftet endast har en begränsad betydelse för aktiebolagets verksamhet. Han anser istället att vinstsyftet borde ges en mer preciserad och konkret innebörd så att syftet kan operationaliseras och användas som bas vid upprättandet av strategier och handlingsdirektiv.⁷² Enligt Ohlson är tidsaspekten avgörande för att ledningen fullt ut ska förstå och kunna arbeta med hållbar utveckling inom vinstsyftet. En mer långsiktig syftesbestämning skulle därför öppna upp möjligheten för att beakta andra värden än renodlad vinstmaximering.⁷³

⁶⁸ Bergström & Samuelsson (2012) s. 54.

⁶⁹ Bergström & Samuelsson (2012) s. 55.

⁷⁰ Arvidsson (2010) s. 85.

⁷¹ Gustaf Sjöberg är av liknade uppfattning, se Sjöberg (2007) s. 30.

⁷² Ohlson (2012) s. 49ff.

⁷³ Ohlson (2012) s. 54. Jfr Dotevall, Dotevall (1989) s. 417, som anser att det inte är lämpligt med ett alltför långsiktigt tidsperspektiv. Han menar att om tidsramen blir för vid, kommer syftet förlora sin funktion som användbar handlingsmåtstock.

Även Sjöberg är kritisk till Bergströms och Samuelssons metod. Han anser att det i ordalydelsen i såväl dagens som i 1975 års aktiebolagsrättsliga lagstiftning saknas stöd för en sådan tolkning av vinstsyftet.⁷⁴ Sjöberg menar att Bergström och Samuelsson istället måste ha använt sig av en ändamålsinriktad tolkningsmetod som grund för sin slutsats. En tolkningsmetod som Sjöberg anser lämpar sig bättre för tolkningsfrågor som rör *de lege lata* än, som i det här fallet, *de lege ferenda*. Dessutom menar han att en sådan tolkning måste skett med inriktning på ändamålet för verksamheten i ett aktiebolag snarare än med ändamålet i den rådande lagstiftningen. Den i synnerhet stora bristen i Bergströms och Samuelssons definition är dock enligt Sjöberg att metoden inte omfattar alla situationer. Exempelvis anser han inte att tvister mellan aktieägare rörande frågor om utdelning kan lösas med en hänvisning till att maximera aktievärdet. Inte heller konflikten mellan borgenärer och aktieägare rörande kapitalbindning i bolaget kan lösas på ett lämpligt sätt enligt Sjöberg. Om en sådan konflikt ska lösas i överensstämmelse med teorin ovan kommer detta alltid ske till borgenärernas fördel. Bundet kapital i bolaget kommer kortsiktigt alltid maximera aktievärdet, till skillnad från vad som är fallet vid utdelningen till aktieägarna. Istället för Bergströms och Samuelssons definition föreslår Sjöberg en definition som bygger på tanken att aktiebolagets yttersta mål är att maximera den allmänna välfärden i samhället.⁷⁵

3.3.4 Avslutande kommentarer

Sjöbergs förslag att sträva efter en maximering av den allmänna välfärden som yttersta syfte behöver inte vara oförenligt med Bergströms och Samuelssons teori. Enligt Adam Smith kommer varje individs strävan efter att maximera sin egen nytta att resultera i att hela samhällets välbefinnande ökar.⁷⁶ Utifrån detta perspektiv skulle således Bergströms och Samuelssons definition kunna utgöra en del av vägen som leder fram till Sjöbergs mål, ett maximerande av den allmänna välfärden i samhället. En så generell definition som Sjöberg förespråkar tenderar dessutom vara ett uttryck för vinstsyftets innebörd enligt 3:3 ABL snarare än för vinstmaximeringsprincipens tillämpning. Kritik kan också lyftas fram gentemot den exemplifiering av problem vid utdelning som Sjöberg lyfter fram. Hans anmärkningar rör i större utsträckning området för vinstutdelning än vinstgenerering. Som berörts tidigare i uppsatsen innebär vinstsyftet att ledningen vid driften av bolaget ska sträva efter att maximera vinsten. Hur utdelningen sedermera sker styrs inte av vinstsyftet. Denna utdelningsproblematik är därför irrelevant i sammanhanget.

Enligt mig bör Bergströms och Samuelssons teori uppfattas som en yttersta strävan efter maximal vinst till minimal risk. Annorlunda uttryckt kan detta beskrivas som en kvantifiering av olika alternativs potentiellt positiva

⁷⁴ Enligt nuvarande 3:3 ABL ska syftet vara ”att ge vinst till fördelning mellan aktieägarna”. Enligt 12:1 Aktiebolagslag (1975:1385) var syftet ”att bereda vinst åt aktieägarna”.

⁷⁵ Sjöberg (2007) s. 29ff. och Arvidsson (2010) s. 78.

⁷⁶ Samuelsson (2005) s. 471.

respektive negativa utfall, tillsammans med en sannolikhetsbedömning att det positiva utfallet faktiskt får genomslag.⁷⁷ Det alternativ som kan anses öka det egna kapitalet utan att för den skull innebära en alltför stor risk, baserat på typ av bransch, bolaget storlek och ekonomiska ställning etcetera, ska anses förenlig med vinstmaximeringsprincipen och till följd av detta även vinstsyftet.

Att låta det egna kapitalet läggas till grund för vinstmaximeringsprincipen förefaller lämpligt enligt mig. Ett sådant förfarande motverkar att beslut fattas på rena spekulationer om hur aktievärdet kan komma att påverkas. I förlängningen kommer detta innebära ett för ledningen säkrare besluts-kriterium vilken innebär större trygghet för aktieägarna. Trygga aktieägare är i sin tur av avgörande betydelse för att skapa välfungerande aktiebolag.

Vad ska krävas för att ledningen ska anses ha misslyckats uppfylla vinstmaximeringsprincipen? Enligt Arvidsson kan inte en företagsledning som vid beslutsfattandets stund bedömt en handling vara vinstmaximerande, vilken sedermera visar sig innebära en förlust, anses ha brutit mot vinstmaximeringsprincipen. Det föreligger inte heller enligt Arvidsson en skyldighet för företagsledning att identifiera alla tänkbara alternativ vid ett beslutsfattande. Detta innebär att om det i efterhand visar sig att det fanns ett alternativ som inte företagsledningen beaktat, som var att föredra framför det fattade alternativet, kommer vinstmaximeringsprincipen likväl anses uppfyllt.⁷⁸ Jag håller emellertid inte med Arvidsson fullt ut. Förvisso är även jag av uppfattningen att det inte går att ställa speciellt höga krav på företagsledningen i dessa fall. Ett beslut omgärdas alltid med en viss mängd av icke kvantifierbar osäkerhet. Detta medför att det föreligger en ofrånkomlig risk att ledningen gör felbedömningar. Vidare är det inte heller möjligt att kräva att ledningen ska beakta alla tänkbara alternativ vid ett beslutsfattande. Däremot anser jag att en företagsledning bör kunna hållas ansvariga även vid händelse av ovanstående scenarion, om besluten inte föregåtts av ett tillräckligt djuplodande beslutsunderlag. Enligt Lindskog ska inte en företagsledning vara skyldig att uppfylla vinstmaximeringsprincipen om det alternativ som är att föredra framför ett annat likväl innebär en beaktansvärd risk som sätter hela bolagets existens på spel.⁷⁹

En företagslednings handlande kommer inte per automatik anses vara strid med vinstsyftet så fort en åtgärd inte till fullo beslutas i enlighet med vinstmaximeringsprincipen. Denna princip är en öppen norm vilket innebär att bolagsledningen ska sträva efter att maximera vinsten, men utan skyldighet att lyckas. Således finns det också ett utrymme för felbedömningar.⁸⁰ Följande kapitel kommer närmare belysa bland annat vilka risker som är acceptabla inom ramen för vinstmaximeringsprincipen.

⁷⁷ Arvidsson är av liknande uppfattning, se Arvidsson (2010) s. 85.

⁷⁸ Arvidsson (2010) s. 85.

⁷⁹ Lindskog (1995) s. 29f. och Lindskog SvJT 2011 s. 272f.

⁸⁰ Arvidsson (2010) s. 85.

4 Uppenbarhetsrekvisitet

4.1 Inledning

Efter att ha klarlagt vinstmaximeringsprincipen och hur vinstsyftets operationella funktion ska förstås kommer följande kapitel att behandla *när* en handling ska anses vara en överträdelse av vinstsyftet. Ovanstående avsnitt har endast berört de kriterier företagsledningen ska sträva efter att följa för att uppfylla vinstmaximeringsprincipen. Däremot sades inget om vad som krävs för att ett handlande ska anses vara i strid med vinstsyftet. Nedanstående avsnitt kommer således klargöra när en åtgärd eller ett beslut ska anses vara rättsstridigt på grund av att den är oförenlig med vinstsyftet.

4.2 Bakgrund

Av 76 och 91 §§ i 1944 års ABL följde att bolagsstämman och styrelsen var förbjudna att använda bolagets vinstmedel eller andra tillgångar för ändamål som var *uppenbarligen* främmande för bolagets föremål eller syfte.⁸¹ Det så kallade uppenbarhetsrekvisitet avgränsade således inom vilka ramar ledningen fick fatta sina beslut. Vid tillkomsten av 1975 års aktiebolagslag togs bestämmelserna bort med motiveringen att de ansågs överflödiga då bolagsordningens föreskrifter i sig är bindande för styrelsen och andra ställföreträdare för bolaget. Bolagsordningen ansågs därför självt utgöra fullgott hinder mot att åtgärder som var främmande för verksamhetens syfte skulle vidtas. Kritik mot ändringen lyftes fram av bland annat företrädare för näringslivet och kammarrätten, vilka ansåg att reglerna hade en praktisk betydelse som påminnelse om bolagsorganens befogenheter. En kritik som lagstiftaren bortsåg från.⁸² Att styrelsen och verkställande direktören är skyldiga att följa bolagsordningen anses idag följa indirekt av 8:41 ABL. Enligt denna paragraf får företagsledningen inte verkställa stämmobeslut som strider mot bolagsordningen. Då ledningen inte får verkställa beslut i strid med bolagsordningen anses också härav indirekt följa att ledningen inte heller egenhändigt får fatta sådana beslut.⁸³

4.3 Uppenbarhetsrekvisitets existens

4.3.1 Analogier till angränsande lagstiftning

Efter tillkomsten av 1975 års ABL har det således saknats uttryckligt stöd i lag för att uppenbarhetsrekvisitet fortfarande ska anses gälla.⁸⁴ Vissa författare har till om med antytt att uppenbarhetsrekvisitet inte längre är

⁸¹ Se 76 och 91 §§ i Lagen (1944:705) om aktiebolag.

⁸² Prop. 1975:103 s. 382.

⁸³ Ohlson (2012) s. 107f.

⁸⁴ A.a. s. 107.

tillämpligt.⁸⁵ Bristen på i lag avfattade rekvisit för vilka åtgärder som får företas inom ramen för vinstsyftet skapar osäkerhet kring rättsläget. Det är därför av intresse att söka klarhet i vad som gäller.

Möjligheten att genom analogi styrka ett för vinstsyftet gällande uppenbarhetsrekvisit synes svårt. Åhman har diskuterat möjligheten att falla tillbaka på bestämmelser om hur mellanmäns åtgärder i strid med huvudmannens intresse bedöms i KommL.⁸⁶ Enligt denna lag får kommittenten avvisa ett avtal om kommissionären varit vårdslös vid avtalets ingående eller därefter och kommittentens intresse till följd av detta har eftersatts *väsentligt*.⁸⁷ Då förhållandet mellan kommittenten och kommissionären till viss del påminner om förhållandet mellan aktieägarna och ledningen är en analogi tillsynes rimlig. Åhman anser emellertid att väsentlighetsrekvisitet i KommL sannolikt i allt för stor utsträckning skiljer sig från det aktiebolagsrättsliga uppenbarhetsrekvisitet. Följaktligen är det troligen av föga värde att söka stöd för uppenbarhetsrekvisitets existens i förarbetena till KommL.⁸⁸

4.3.2 Praxis

På grund av avsaknaden av såväl direkt lagstöd som analogier för uppenbarhetsrekvisitets existens är det naturligt att titta på hur domstolarna har gjort sina bedömningar efter 1975. Något överflöd av rättsfall som rör vinstsyftet finns dessvärre inte. Emellertid finns det ett fåtal fall, varav NJA 2000 s. 404 är ett exempel. Bakgrunden till detta rättsfall byggde på ett överflyttande av verksamheten från bolag A till bolag B med följd att bolag A kom att upphöra. Majoritetsägaren i bolag A ägde bolag B. Minoritetsägaren i bolag A väckte talan om skadestånd mot styrelseledamöterna i detta bolag bland annat på grund av handlande i strid med verksamhetssyftet. Högsta domstolen ansåg att styrelsen i bolag A handlat i strid med bolagets verksamhetsföremål och därmed bolagsordningen och att handlingen dessutom stred mot generalklausulen då den medförde otillbörlig fördel för majoritetsägaren till nackdel för minoritetsägaren. Bolag A ansågs därför skadeståndsskyldigt. Däremot nämns aldrig verksamhetssyftet i bedömningen. I hovrätten diskuteras såväl verksamhetssyftet som verksamhetsföremålet och ledningen i bolag A bedöms också ha handlat i strid med vinstsyftet. Men något krav på att det måste röra sig om en uppenbart främmande åtgärd diskuteras inte.⁸⁹ Mot detta kan NJA 1987 s. 394 lyftas fram. Högsta domstolen hade här att ta ställning till om ett stämmobeslut om att träffa avtal om kollektiv hemförsäkring för medlemmarna i en ideell förening stred mot föreningens stadgar. Vid utvecklandet av domskälen nämner Högsta domstolen vad som

⁸⁵ Se Lindskog SvJT 2011 s. 273. Lindskog anser att om ett affärsbeslut inte föregåtts med tillräckligt omsorgsfullt förarbete och detta leder till skadebringande affärsbeslut, krävs det inte att åtgärden ska anses vara i uppenbar strid med vinstsyftet. Lindskog finner stöd för sin uppfattning genom analogier till vad som gäller för skiljemän, se Lindskog SvJT 2011 s. 273 fotnot 30 samt Lindskog (2012) s.385ff.

⁸⁶ Åhman (1997) s. 685.

⁸⁷ 22 § KommL.

⁸⁸ Åhman (1997) s. 685.

⁸⁹ NJA 2000 s. 404.

gäller för aktiebolag. I samband med detta konstaterar domstolen att i enlighet med aktiebolagsrätten måste ett beslut vara uppenbart främmande för att det ska kunna klandras.⁹⁰ Sålunda vidmakthöll Högsta domstolen existensen av ett uppenbarhetsrekvisit här. Detta rättsfall är dock äldre än det ovan nämnda vilket får anses medföra viss osäkerhet kring rättsfallets dignitet.

Trots NJA 2000 s. 404 och vissa författares tvivel får det hållas för sannolikt att det än idag föreligger ett uppenbarhetsrekvisit likt det som tidigare reglerats i ABL. Även om det som sagt saknas lagreglering för uppenbarhetsrekvisitet, uttrycker den juridiska litteraturen en tydlig ståndpunkt för att bolagsorganen ändå måste hålla sig inom ramen för detta rekvisit vid sitt beslutfattande. Som följer av texten nedan har uppenbarhetsrekvisitet tillämpats i doktrinen och förarbeten även efter ovanstående rättsfall och det saknas konkret stöd för att något annat ska anses gälla.⁹¹ Således kommer den fortsatta redogörelsen också utgå från denna ståndpunkt.

4.4 Uppenbarhetsrekvisitets innebörd

4.4.1 Uppenbart främmande

Uppenbarhetsrekvisitet bygger, som nämnts ovan, på tanken att ledningen vid en åtgärd måste respektera vinstsyftet i en sådan utsträckning att den specifika handlingen inte kan anses vara *uppenbart* främmande för detta syfte. Skulle gränsen passeras kan beslutet genom klander upphävas och föranleda skadeståndsskyldighet för styrelseledamot och VD.⁹²

Aktieägarkollektivet har således en lagstadgad rätt att förutsätta att bolagsledningen respekterar vinstsyftet. Därtill har varje aktieägare en likvärdig rätt att kräva att bolagsstämman gör detsamma.⁹³ Då ägandet är separerat från driften i ett aktiebolag krävs det att bolagsorganen har en viss handlingsfrihet vid fullföljandet av sina uppgifter. I takt med ökad frihet ökar också risken för rättsstridigt handlande. Att det krävs uppenbarhet tyder på att det finns ett visst utrymme för oriktigt handlade innan ett ansvarsutkrävande kan ske. Frågan är emellertid hur stora avsteg från vinstsyftet som är tillåtna.

Enligt Johansson ska uppenbarhetsrekvisit förstås med utgångspunkt i att en dålig affär inte är fel i sig.⁹⁴ Med detta menar han att det är fullt möjligt för bolagsledningen att fatta ett beslut med *risk* för en senare uppkommen förlust, utan att ansvarsutkrävande per automatik ska aktualiseras.⁹⁵ Vidare menar han att ett beslut, som leder till att bolaget tjänar pengar och inte är i strid med generalklausulerna eller likhetsprincipen, som huvudregel inte

⁹⁰ NJA 1987 s. 394 (ref. 402).

⁹¹ Se bl.a. SOU 1997:168 s. 68, Prop. 1975:103 s. 382 och Åhman (1997) s. 678f.

⁹² Arvidsson (2010) s. 86f.

⁹³ Rodhe SvJT 1977 s. 296f.

⁹⁴ Johansson (1990) s. 114.

⁹⁵ Johansson (2007) s. 155f.

heller ska kunna angripas med motiveringen att det är i strid med vinstsyftet.⁹⁶ Johansson tycks här, då han talar om huvudregel, inte utesluta att en vinstaffär kan strida mot vinstsyftet. Dessutom förefaller vinstsyftets tillämpning vid en lönsam affär med detta synsätt styras av generalklausulerna och likhetsprincipen. Personligen anser jag även att graden av risk borde vägas in i bedömningen. Dessvärre utvecklar han inte detta närmare. Johansson anser vidare att vissa beslut som inte är av direkt affärsmässig karaktär, som till exempel åtgärder för anställdas välfärd eller mindre anslag till ett politiskt parti med ambitionen att främja privat företagsverksamhet, kan anses tillåtna om dessa är företagsekoniskt försvarliga.⁹⁷ För mig framstår det osäkert i vilken utsträckning icke direkt affärsmässiga beslut kan vara företagsekoniskt försvarbara i samband med vinstsyftets uppfyllande. Om vi ändå ponerar att Johansson menar att åtgärder som innebär en förlust för bolaget kan försvaras med att de är företagsekoniskt riktiga finns det anledning att tvivla. En av Rodhe framförd uppfattning är att företagsekonomi inte kan ge några normer.⁹⁸ Ett applicerande av Rodhes uppfattning på Johanssons antagande skulle innebära att vinstsyftet i sådana fall kommer försummas av något annat än lag eller bolagsordningsbestämmelser. Något som inte är möjligt.⁹⁹ Dessutom skulle det ytterst röra sig om ett åsidosättande av vinstsyftet och inte om ett handlande inom detsamma. Tilläggas bör att Rodhes uppfattning om att företagsekonomi inte kan ge några normer har kritiserats.¹⁰⁰ Att vinstsyftet däremot inte kan åsidosättas med företagsekoniskt försvarbara åtgärder (oberoende om Rodhes uppfattning att företagsekonomi inte kan ge några normer är korrekt eller inte) delas av flera andra författare.¹⁰¹

Uppenbarhetsrekvisitet ska enligt Rodhe förstås som att bolagets styrelse inte får vidta åtgärder som inte ens vid en långsiktig bedömning kan anses ligga inom bolagets intresse. Exempelvis får bolaget inte fortsätta en förlustbringande näringsgren eller vidta en nyinvestering som skapar arbetsmöjligheter, om den inte kan väntas bli lönsam.¹⁰² Emellertid står inte heller Rodhes åsikt okritiserad. Enligt Taxell har aktiebolagen långtgående möjligheter att värna om de anställdas sociala intressen utan att hindras av aktieägarnas ekonomiska intressen. Ett beslut om fortsatt drift av en förlustbringande näringsgren, vilket medför att uppsägningar och permitteringar kan undvikas, men utan att bolagets framtid sätts på spel, strider inte mot uppenbarhetsrekvisitet enligt Taxell.¹⁰³ Taxells tolkning av uppenbarhetsrekvisitets innebörd står närmare Johanssons ståndpunkt än Rodhes. Johansson menar dock att det förvisso inte råder något tvivel om att utvecklingen under slutet av 1900-talet gick mot en ökad hänsyn för de anställdas intressen. Men att det skulle finnas utrymme att dra det så långt

⁹⁶ Johansson (1990) s. 115.

⁹⁷ Johansson (2007) s. 155f.

⁹⁸ Skog (2011) s. 246.

⁹⁹ Se kapitel 6 nedan.

¹⁰⁰ Nerep & Samuelsson (2013) 7:47 ABL avsnitt 47.4.

¹⁰¹ Johansson (1990) s. 115.

¹⁰² Rodhe SvJT 1977 s. 297.

¹⁰³ Taxell (1983) s. 12.

som Taxell vill, med hänsyn till det samlade arbetstagarkollektivet och aktieägarnas perspektiv, anser Johansson vara mera tveksamt.¹⁰⁴

4.4.2 Likheter med Business Judgement Rule

I arbetet med att klargöra uppenbarhetsrekvisitets innebörd finns det anledning att titta närmare på den anglosaxiska bolagsrätten och tillämpningen av den i amerikansk rätt rådande business judgement rule.¹⁰⁵ Denna regel, som härstammar från amerikansk rättspraxis, innebär att domstolarna inte ska pröva om en åtgärd eller ett beslut är affärsmässigt förnuftigt eller inte.¹⁰⁶ Regeln grundas på tanken att en bolagsledning måste ta risker i sitt beslutsfattande och att det är synnerligen svårt för en domstol att i efterhand avgöra huruvida besluten var affärsmässiga eller inte. Detta medför en presumtion om att ledningens beslut fattas i syfte att på bästa sätt värna om bolagets intresse. För att bryta presumtionen krävs att aktieägarna kan bevisa illojalitet eller intressekonflikt, avsaknaden av rationella affärsmässiga överväganden eller bristande beslutsunderlag för den aktuella handlingen.¹⁰⁷

Vid en jämförelse mellan uppenbarhetsrekvisitet och business judgement rule går det att utläsa vissa likheter. Exempel på detta är den frihet som ledningsorganen har vid sitt beslutsfattande för att inte entreprenörsviljan ska hämmas. Högsta domstolen konstaterade i NJA 1987 sidan 349 att någon prövning av det aktuella beslutets lämplighet inte kommer att ske.¹⁰⁸ Av detta uttalande kan det möjligen fastslås att det finns en regel i svensk rätt som kan *liknas vid* den anglosaxiska rättens business judgement rule. Att av Högsta domstolens uttalande utläsa att uppenbarhetsrekvisitet skulle *vara en svensk avspeglning* av business judgement rule anser jag däremot framstår som en övertolkning.

Johansson är av uppfattningen att svensk rätt till viss del ansluter sig till business judgement rule, men att vissa skillnader föreligger. Exempelvis menar han att en tillämpning av uppenbarhetsrekvisitet aldrig kommer kräva att majoritetsmissbruk föreligger. Något som enligt Johansson krävs för en tillämpning av business judgement rule.¹⁰⁹ Dotevall å sin sida anser att svensk rätt, på grund av syftesbestämningens vaghet, kan anses ha en regel som motsvarar business judgement rule. För att en fråga om culpöst handlande av bolagsledning ska aktualiseras krävs det, enligt Dotevall, att det föreligger en befogad anledning att anta att handlingen inte kommer att främja bolagets intresse. Har ledningen haft någorlunda överblick över den ekonomiska ställningen i bolaget tillsammans med ett försvarligt

¹⁰⁴ Johansson (1990) s. 115. En uppfattning liknade Johanssons uttrycks också av HovR i deras domskäl i rättsfallet NJA 2000 s. 404.

¹⁰⁵ Enligt Samuelsson och Nerep kan vägledning för att förstå uppenbarhetsrekvisitet innebörd eventuellt hämtas från den amerikanska *business judgement rule*, se Nerep & Samuelsson (2013) 29:1 ABL avsnitt 1.9.4.

¹⁰⁶ Johansson SvJT 1991 s. 604 och Ohlsson (2012) s. 50.

¹⁰⁷ Ohlsson (2012) s. 50f.

¹⁰⁸ NJA 1987 s. 394 (ref. 403).

¹⁰⁹ Johansson (1990) s. 307f.

beslutsunderlag kommer inte ansvarsutkrävande att kunna ske. Beslutsunderlagets omfattning ska bestämmas utifrån vad det kostar att samla in informationen och hur brådskanie åtgärden är. För att ansvar ska utkrävas förutsätts, enligt Dotevall, att bolagets förmögenhet spenderats på *mycket* riskfyllda affärer. Riskbedömningen ska ske i det enskilda fallet beroende på vilken typ av verksamhet det rör sig om och hur bolagets finansiella ställning ser ut. Dotevall menar att det är främst om det aktuella beslutet äventyrar hela bolagets existens som risktagandet inte kan anses acceptabelt. På grund av syftesbestämmelsens oprecisa utformning skapas därför ett omfattande handlingsutrymme för styrelse och VD likt det som föreligger för business judgement rule.¹¹⁰

Enligt Ohlson kan förhållandet mellan uppenbarhetsrekvisitet och business judgement rule beskrivas som att uppenbarhetsrekvisitet förtydligar det sanktionsfria området medan business judgement rule även vidgar det tillåtliga området. Den gemensamma nämnaren för dem båda anser Ohlson vara uppfattningen om behovet av näringslivets nödvändiga risktagande.¹¹¹ Åhman å sin sida menar att uppenbarhetsrekvisitets främsta syfte bör vara att gallra bort möjliga tvister där endast mindre överträdelser av vinstsyftet skett.¹¹²

Min uppfattning är att det rättsläge som råder i Sverige idag inte direkt kan sägas motsvara det som gäller i USA. Enligt mig är det således inte möjligt att göra en analogisk tillämpning av amerikansk praxis för att bestämma när uppenbarhetskriteriet ska vara passerat. Däremot finns det klara likheter mellan uppenbarhetsrekvisitet och business judgement rule vid bedömmandet av affärsmässigheten. Att utfallet därför i vissa fall kan komma att bli detsamma förefaller enligt mig som högst troligt. Det faktum att svensk rätt medger delegering av ansvar till företagsledningen finner jag lämpligt då företagsledningen som utgångspunkt får anses vara bäst lämpad att bedöma vad som är bäst för bolaget. En handling som vid en första anblick för en utomstående kan framstå som skadlig för bolaget, kan på längre sikt medföra stora ekonomiska fördelar för bolaget. Detta på grund av att ledningens kunskaper om det specifika bolaget är så mycket större än hos gemene man. Med detta sagt anser jag däremot inte att vi bör införa ett system helt i överensstämmelse med business judgement rule. Att lämna så mycket ansvar åt företagsledningar medför en omfattande förlust av kontroll vilket riskerar leda till att nackdelarna överväger fördelarna.

4.4.3 Objektiv eller subjektiv uppenbarhetsbedömning

Ska bedömningen av när en överträdelse av uppenbarhetsrekvisitet ska anses var för handen baseras på en subjektiv eller en objektiv prövning? Frågan får inte missuppfattas som att bedömningen i det enskilda fallet inte måste utgå utifrån en konkretisering av de specifika förhållanden tillhörande

¹¹⁰ Dotevall (2008) s. 106ff.

¹¹¹ Ohlson (2012) s. 51.

¹¹² Åhman (1997) s. 688.

det relevanta beslutet. Så är naturligtvis fallet. Likaså förutsätts självfallet att culpa föreligger hos den rättshandlande i enlighet med 29:1 ABL för att en handling ska vara straffbar. Det som efterfrågas här är istället om bedömningen helt eller delvis kan ske utifrån en definition av uppenbarhetsrekvisitet där subjektiva skildringar beaktas. Kärnproblemet är således för vem det ska vara uppenbart. Det finns tre skilda sätt att göra bedömningen på. Det första alternativet utgår från en rent subjektiv bedömning där det ska vara uppenbart för den person som vidtar den relevanta handlingen. Enligt det andra alternativet ska det vara uppenbart för en normal person med utgångspunkt i de synbara omständigheterna vid det specifika beslutsfattandet. Det tredje och sista alternativet bygger på en genomgående objektiv bedömning med ett bortseende från eventuellt synbara omständigheter för den rättshandlande vid den aktuella åtgärden.¹¹³

Den gemensamma uppfattningen i doktrinen tycks vara att det är alternativ tre som gäller; det vill säga en objektiv bedömning av vad som är uppenbart vid den specifika åtgärden utan hänsyn till eventuellt synbara omständigheter för den rättshandlande. Exempelvis skriver Nial att bedömningen ska ske efter en avvägning mellan de fördelar och risker som den relevanta åtgärden kan medföra.¹¹⁴ Lindskog har bland annat sagt att det krävs att påverkan på vinstsyftet ska vara tydligt framträdande för att vinstsyftet ska anses försummat.¹¹⁵ Åhman å sin tur finner stöd för en liknande uppfattning med utgångspunkt i att en tolkning av bolagsordningen sker objektivt.¹¹⁶

Tidigare reglering i ABL indikerar också på att det rör sig om en objektiv bedömning. I 92 § första stycket andra punkten 1944 års ABL följde att bolagsföreträdare inte skulle följa en bolagsstämmoföreskrift vars verkställighet *styrelsen fann* innebära ett uppenbart åsidosättande av bolagets intresse.¹¹⁷ Således gav lagstiftaren ingen notis om bolagsföreträdarens subjektiva uppfattning.

Vid en jämförelse av hur uppenbarhetsrekvisitet tillämpats i annan lag har det även här skett utifrån en objektiv bedömning.¹¹⁸ I förarbetena till 4:6 KonKL följer exempelvis att en tillämpning av uppenbarhetsrekvisitet förutsätter att det föreligger avsevärd skillnad mellan prestationernas värde.¹¹⁹ Hovrätten har sedermera vid en tillämpning av paragrafen konstaterat att bedömning

¹¹³ Åhman (1997) s. 686.

¹¹⁴ Nial (1972) s. 28.

¹¹⁵ Lindskog (1995) s. 30.

¹¹⁶ Åhman (1997) s. 686. Stöd för att bolagsordning ska tolkas objektivt framgår bl.a. av Ohlson (2012) s. 112 där han konstaterar att bolagsordningen inte är ett kontrakt mellan två parter och att strikt objektiv tolkning är ett måste på grund avsaknaden av subjektiva viljeyttringar.

¹¹⁷ 92 § st.1 p. 2 i lagen (1944:705) om aktiebolag och Åhman (1997) s. 687.

¹¹⁸ Se även exempelvis 34 § lag (1927:77) om försäkringsavtal där uppenbarhetsrekvisitet bedömdes utan hänsyn till synbara omständigheter, se prop. 1975/76:81 s. 33f.

¹¹⁹ Prop. 1975:6 s. 211.

ska utgå ifrån objektiva grunder och att det saknar betydelse hur de berörda personerna har uppfattat situationen.¹²⁰

Även i praxis som berör uppenbarhetsrekvisitet talas det om en objektiv bedömning. I tidigare nämnda rättsfall NJA 1987 s. 394 säger Högsta domstolen, angående frågan om handlandet varit uppenbart främmande för förbundets uppgift att: ”[v]id en samlad bedömning av föreliggande omständigheter kan [...]”.¹²¹ Högsta domstolen säger inget om synbara omständigheter vid det aktuella rättshandlandet utan tycks uteslutande basera bedömningen på hur domstolen själv uppfattat situationen. Ett förfarande som kan liknas vid en ren objektiv bedömning likt det tredje alternativet ovan.

Det framstår följaktligen som sannolikt att en objektiv bedömning av uppenbarhetsrekvisitet ska ske. Ett förfarande som enligt mig är rimligt då den som åtar sig ett ledningsuppdrag kan förväntas vara mer insiktsfull i sin bedömning än vad som kan krävas av en normal person.

4.4.4 Betydelsen av att ledningen handlat avsiktligt

En annan fråga är om det, för bedömningen av uppenbarhetsrekvisitet, har någon betydelse om handlingen är vidtagen avsiktligt. Att domstolen inte tar hänsyn till om en åtgärd subjektivt uppfattats som uppenbar behöver inte innebära att domstolen bortser från om åtgärden verkställts avsiktligt. Göran Ohlson har i sin avhandling ”Vikten av Vinst” valt att bortse från vilket handlingsutrymme det finns inom vinstsyftet, på grund av svårigheten i detta, och istället fokuserat på avsiktliga och/eller systematiska avvikelser från vinstsyftet.¹²² Frågan är dock om det är lättare att försöka skilja på avsiktliga respektive oavsiktliga åtgärder. En annan fråga är om det ens är möjligt att avgöra om ett beslut ska anses vara avsiktligt stridande med vinstsyftet utan att veta vad som omfattas av vinstsyftet. I denna uppsats görs därför ingen sådan avgränsning utan såväl avsiktsproblematiken som vinstsyftets omfång beaktas.

Enligt Åhman är avsiktsbedömningen av största vikt och han menar att denna också bör utgöra startpunkten för bedömningen av uppenbarhetsrekvisitets tillämplighet.¹²³ Om vi ponerar att han har rätt i detta, och att avsikten bakom en åtgärd är av avgörande vikt, kommer begreppet avsiktligt behöva förtydligas. Om det är flera som fattat det syftesstridiga beslutet, exempelvis en styrelse, kan det enligt Åhman förutsättas att merparten av de beslutsfattande haft avsikt att agera i strid med vinstsyftet. Vidare anser han att en handling som sker uteslutande i annat syfte än att sörja för aktieägarnas vinstintresse kan ses som ett

¹²⁰ Göta hovrätt 2011-10-17, T 48-11.

¹²¹ NJA 1987 s. 394 (ref. 404).

¹²² Ohlson (2012) s. 20.

¹²³ Åhman (1997) s. 690.

avsiktligt avsteg.¹²⁴ En sådan situation kan exempelvis vara för handen då en företrädare för bolaget sluter avtal i bolagets namn, men med avsikten att själv tillgodogöra sig de överenskomna prestationerna.¹²⁵ På likande vis menar Åhman att en åtgärd där det minst gynnsamma av två anbud väljs, om avsikten är att minska bolagets förtjänst, är ett avsiktligt syftestridande. Samma sak gäller försäljning av bolagstillgångar till underpris för att gynna köparen. I samtliga dessa fall ska enligt Åhman *skadeavsikt* och en *insikt* hos bolagsföreträdaren anses föreligga.¹²⁶ En åtgärd, som vid avtalstillfället var avsedd till nytta för bolaget men som i efterhand kom att användas för personlig räkning, kan däremot inte enligt Åhman anses vara i strid med verksamhetssyftet. Dock kommer den efterföljande handlingen att vara det. Om exempelvis ett lån tas i bolagets namn i syfte att också användas inom bolaget, men senare används för personliga ändamål, kommer inte lånet att kunna angripas som ett handlande i strid med vinstsyftet. Däremot kommer det framtida användandet av pengarna att göra det.¹²⁷

Ett problem med att alltid låta den subjektiva avsiktsbedömningen, alltså ledningens syfte bakom beslutet, ligga till grund för bedömningen är att det därmed öppnas en möjlighet för ledningen att komma undan ansvar genom att hävda bristande avsikt. Bevissvårigheten kring att fastställa syftet bakom en åtgärd är omfattande.¹²⁸ Frågan är således om ledningen alltid kan undvika sanktioner genom att hävda att en handling var oavsiktlig? En i doktrinen företrädd uppfattning är att avsikten helt ska sakna betydelse för domstolens bedömning om missförhållandena mellan utfästelserna uppenbart indikerar att åtgärden ska ses som en gåva.¹²⁹ Som stöd för denna uppfattning har analogier med den tidigare omnämnda bestämmelsen i 4:6 KonkL gjorts.¹³⁰ I denna paragraf regleras gåvor från konkursgäldenären och i andra stycket stadgas att även köp, byte eller annat avtal ska uppfattas som gåva om missförhållandena mellan utfästelserna på ömse sidor är *uppenbara*.¹³¹ För paragrafens tillämpning förutsätts att det finns en gåvoavsikt och bedömningen om detta föreligger sker på objektiva grunder.¹³² Enligt Åhman bör en objektiv avsiktsbedömning kunna tillämpas då en bolagsföreträdarens avsikt inte direkt kan bevisas, men då avsiktlighet likväl för en utomstående person måste framstå som så klar att det inte kan betvivlas. För att detta ska kunna ske förutsätts att bedömningen kan grundas på en ”missförhållanderegeln”. Enligt Åhman är en sådan regel tillämplig då missförhållandena mellan prestationer är av sådan omfattning att de rimligtvis inte kan uppfattas som annat än helt eller delvis

¹²⁴ Åhman (1997) s. 690.

¹²⁵ Ex. på sådant förfarande: NJA 1921 s. 627 - Växel utställt av en styrelseledamot vilken accepterats av VD:n för att sedan användas som betalning för VD:ns personliga ändamål. NJA 1920 s. 584 – Styrelseledamot upptog lån för att täcka personliga förlusten genom att låta bolaget gå i borgen som säkerhet. Se även bl.a. NJA 1934 s. 280 och NJA 1944 s. 633.

¹²⁶ Åhman (1997) s. 691f.

¹²⁷ A.a. s. 691f.

¹²⁸ Åhman (1997) s. 692.

¹²⁹ A.a. s. 692.

¹³⁰ A.a. s. 62.

¹³¹ 4:6 KonkL.

¹³² Lennander (4:6 KonkL) not. 106.

vederlagsfria av parterna. Om sådana förutsättningar föreligger kommer enligt Åhman ansvarutkrävande kunna ske, efter en objektiv bedömning, oberoende om den subjektiva avsikten kunnat fastläs eller inte.¹³³

Att det ändå som huvudregel krävs ett avsiktligt handlande i strid med vinstsyftet ligger enligt mig i linje med den genomgående tanken om att risktagande tillhör aktiebolagsrättens vardag. De negativa effekterna av en undantagslös bestraffning av oavsiktliga ”misstag” skulle hämma driften av aktiebolagen allt för mycket.

Ska alla åtgärder som bevisligen avsiktligt strider mot vinstsyftet komma att uppfylla uppenbarhetsrekvisitet? Åhman anser inte det då en handling som förvisso sker med avsikt att strida mot vinstsyftet men som i slutändan visar sig vara till nytta för bolaget inte kommer kunna angripas med 29 kapitlet ABL på grund av avsaknaden av skada.¹³⁴ Jag är av en annan uppfattning. Den springande punkten är enligt mig om det är *ett visst handlande* eller *ett visst resultat* som ska bestraffas för att det är oförenligt med vinstsyftet. Personligen är jag av uppfattningen att vinstsyftet är en omsorgsförpliktelse och inte en resultatförpliktelse. Detta får till följd att allt avsiktligt handlande i uppenbar strid med vinstsyftet är otillåtet även då det inte kan sanktioneras enligt 29 kapitlet ABL. Ur ett skadeståndsperspektiv finns det ingen skillnad mellan min och Åhmans uppfattning. Däremot anser jag att vi skiljer oss åt vad gäller hur vinstsyftet såsom norm bör uppfattas.

4.5 Uppenbarhetsrekvisitet och affärsmässigt risktagande

Av intresse för en närmare belysning är konflikten mellan skadeståndsreglering i 29 kapitlet av oaktsamt beteende och den grad av risktagande som av många anses förenligt med den aktiebolagsrättsliga verksamheten. Kan affärsmässigt risktagande någonsin vara oaktsamt?

Det finns stöd i doktrinen för uppfattningen att det ska vara tillräckligt att oaktsamhet föreligger för att brott mot vinstsyftet ska aktualiseras.¹³⁵ Något som då också ligger i linje med 29:1 ABL.¹³⁶ Samtidigt synes det vara en allmänt företrädd mening att en viss mängd av risktagande inte ska anses vara i strid med vinstsyftet då detta uppfattas som en förutsättning för driften av ett aktiebolag.¹³⁷ Möjligen kan en åsiktsinriktning där affärsmässigt risktagande anses acceptabelt, trots regleringen i 29 kapitlet, baseras på tanken att det saknas tillräcklig adekvat kausalitet mellan

¹³³ Åhman (1997) s. 693f.

¹³⁴ 29 kap ABL och Åhman (1997) s. 692.

¹³⁵ Stockholms fondbörs (1992) s. 174f.

¹³⁶ Enligt 29:1 ABL ska den styrelseledamot eller verkställande direktör som vid fullgörandet av sitt uppdrag uppsåtligen eller av aktsamhet skadar bolaget ersätta denna skada.

¹³⁷ Se avsnitt 4.4 ovan.

risktagandet och det senare ekonomiska utfallet.¹³⁸ Åhman menar att lagstiftaren har svårt att fullt ut reglera området för ledningens infriande av aktieägarnas vinstintresse och eventuella oaktsamma avsteg därifrån. Istället anser han att lagstiftaren genom reglering får skapa incitament för ledningen att vid beslut vidta aktsamhet.¹³⁹ Ett uttalande som i vilket fall inte talar för någon strikt sanktionering av oaktsamma avsteg. Arvidsson anser att ledningsorganen kan komma att bli skadeståndsskyldiga vid oaktsamhet, under förutsättning att uppenbarhetsrekvisitet är uppfyllt.¹⁴⁰ Lindskog å sin sida anser att det inte överhuvudtaget ska vara möjligt att angripa den affärsmässiga bedömningen bakom ett beslut. Däremot menar han att det föreligger ett metodansvar hos ledningen, vilket innebär att ett beslut ska ha föregåtts av tillräckligt noggrant förarbete.¹⁴¹

Jag uppfattar den åsikt som Lindskog företräder i förlängningen innebär att graden av risktagande inte är av betydelse. Av intresse för bedömningen är istället huruvida ett tillräckligt grundligt förarbete har vidtagits. Förvisso kommer riskerna vid varje enskild handling att minska om detta föregåtts av ett genomarbetat beslutsunderlag. Men oberoende av det kommer ett beslut med avsevärd risk i slutändan, med detta synsätt, inte kunna sanktioneras så länge ett tillräckligt förarbete genomförts. Detta skulle i sådana fall innebära att ett väl underbyggt risktagande aldrig kan sanktioneras såsom oaktsamt. Ett förfarande jag inte tycker är lämpligt. Jag anser istället att Arvidsson förespråkar en bättre lösning där gränsen för sanktionerad oaktsamhet går vid uppenbarhetsrekvisitet. Detta rekvisit ska enligt mig vara uppfyllt då oaktsamheten inte längre härrör till ett affärsmässigt risktagande. Enligt min uppfattning ska det således inte vara möjligt att sanktionera affärsmässigt risktagande, men däremot risktagande baserat på andra grunder. För beslut som fattats efter affärsmässigt risktagande kvarstår naturligtvis möjligheten att klandra en åtgärd såsom oaktsamhet om det visar sig att den strider mot någon till vinstsyftet rådande sidorestriktion.¹⁴²

4.6 Sanktionslöst handlande i strid med vinstsyftet

En avslutande fråga är om varje åtgärd som inte är uppenbart främmande för vinstsyftet också ska anses vara förenligt med detsamma, eller om den ska uppfattas som oförenlig med vinstsyftet men samtidigt inte sanktionerad? Det uppställs inte något krav på uppenbarhet för att en åtgärd ska anses strida mot bolagsordningen. Om vi förutsätter att verksamhetssyftet följer av bolagsordning kommer en åtgärd vara oförenlig med bolagsordningen, och per automatik då också med vinstsyftet, även om brist på uppenbarhet föreligger. Utifrån detta synsätt kan en åtgärd vara oförenlig med vinstsyftet

¹³⁸ För att ansvar ska aktualiseras förutsätts att det föreligger tillräcklig adekvat kausalitet, se Nerep & Samuelsson (2013) 29:1 ABL avsnitt 1.2.

¹³⁹ Åhman (1997) s. 695f.

¹⁴⁰ Arvidsson (2010) s. 87.

¹⁴¹ Lindskog SvJT 2011 s. 273.

¹⁴² Under förutsättning att oaktsamhet är sanktionsbart enligt den aktuella bestämmelsen. Angående sidorestriktioner, se kapitel 6.

innan uppenbarhet är uppfyllt.¹⁴³ Om vi istället ponerar att vinstsyftet ska anses följa av en rättslig norm saknas det ett likvärdigt stöd för uppfattningen att en åtgärd ska anses oförenlig med vinstsyftet innan den strider mot uppenbarhetsrekvisitet. Emellertid ska ledningen alltid sträva efter en maximering av vinsten. Uppfyller ledningen av någon anledning inte detta krav kommer åtgärden anses vara i strid med vinstsyftet. Detta oberoende om det rör sig om ett uppenbart avsteg från en sådan strävan eller inte. Även enligt ett sådant resonemang bör alltså allt handlande som inte är förenligt med vinstsyftet också anses vara i strid med detsamma.

¹⁴³ Åhman (1997) s. 685f.

5 Vinstsyfte och affärsetik

5.1 Inledning

Förväntningarna på att ett aktiebolag inte uteslutande ska prioritera maximal ekonomisk vinst växer. Andra värden såsom etiskt, socialt, miljömässigt och samhälleligt ansvar förväntas också beaktas. Internationellt sett brukar dessa värden, där en hållbar utveckling premieras, gå under benämningen Corporate Social Responsibility (CSR). Det materiella innehållet i CSR har utvecklats av ett stort antal organisationer och statliga myndigheter med en gemensam utgångspunkt i FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna och i ILO:s åtta grundläggande konventioner.¹⁴⁴ Tanken bakom CSR är en idé om att företag frivilligt ska integrera såväl miljömässigt som socialt ansvar i sin verksamhet. Reglerna är alltså avsedda att bli normbildande utan att för den skull baseras på lagstiftning och rättsliga sanktioner. Om reglerna blir allmänt accepterade inom alla samhällsgrupper kommer företagen också förväntas uppfatta dem som en del av sitt verksamhetssyfte.¹⁴⁵ Om ett aktiebolag ska få vidta en åtgärd där hänsyn tas till CSR förutsätts att vinstsyftet respekteras. En grundläggande förutsättning för att ett aktiebolag ska kunna prioritera andra värden vid sidan av vinst, såvida inte bolaget har fört in ett alternativt syfte i bolagsordningen eller en sådan skyldighet följer av sidorestriktioner, är att dessa värden också ryms inom vinstsyftet. Detta innebär att så länge åtgärder innebär en maximering av vinsten är det fullt legitimt att beakta andra värden som exempelvis är förknippade med CSR. Emellertid kan det vara svårt för ledningen att vid beslutstillfället konkret bedöma i vilken utsträckningen en viss åtgärd kommer generera positiv effekt för det ekonomiska utfallet. Istället kan efterföljande förtjänster på grund av att bolaget exempelvis sammankopplas med miljöansvar medföra att investerare vill tillföra kapital till verksamheten. Frågan är därför om dessa alternativa värden i förlängningen ska anses vara en del i infriandet av bolagets övergripande syfte, att maximera vinsten.

Följande kapitel kommer klargöra vilken inverkan indirekta ekonomiska effekter har för bedömningen av företagsledningens efterlevnad av vinstsyftet. Med indirekta effekter avses inte de intäkter och kostnader som är direkt kopplade till den specifika åtgärden, utan värdet på de efterföljande konsekvenserna av att den faktiska åtgärden vidtogs.

5.2 Vinstsyftets förenlighet med anseendeaspekter

Enligt Arvidsson är det inte i strid med vinstmaximeringsprincipen att företa affärsetiska hänsynstaganden eller göra sådana övervägningar under

¹⁴⁴ Ohlson (2012) s. 86.

¹⁴⁵ A.a. s. 86f.

förutsättning att dessa är instrumentellt motiverade. En åtgärd kan vara instrumentellt motiverad i hänseende till att såväl utföra den specifika handlingen som att inte utföra den. Att förslagsvis företa en handling som allmänt sett är uppfattad som etisk felaktig kan komma att medföra stora anseendekostnader, så kallad badwill. Att under sådana omständigheter avstå från handlingen ligger enligt Arvidsson i linje med vinstsyftet.¹⁴⁶ Samma sak gäller också vid positivt anseende, så kallat goodwill. Exempelvis ska en handling som med hjälp av goodwill uppfyller vinstmaximeringsprincipen, men som vid avsaknaden av goodwill inte gör det, anses vara i enlighet med vinstsyftet.¹⁴⁷ Det finns forskare som menar att det saknas ett positivt samband mellan CSR och det ekonomiska utfallet, eller i alla fall att ett sådant samband är ytterst osäkert.¹⁴⁸ Om detta påstående är korrekt innebär det att en koppling mellan vinstsyftet och goodwill/badwill till följd av CSR ska anses saknas.

Jag anser att företagsledningen, vid driften av ett bolag i enlighet med vinstsyftet, ska beakta eventuell ekonomisk påverkan på grund av anseendenaspekter. Det följer så att säga av vinstsyftets inneboende struktur av att vara vinstmaximerande. Vinstsyftet handlar som bekant om att maximera vinsten och för att detta ska kunna ske på bästa sätt måste samtliga aspekter tas i beaktning. Om en åtgärd redan vid beslutstillfället kan förväntas få vissa indirekta ekonomiska effekter för bolaget bör hänsyn tas till detta precis på samma sätt som för de omedelbart synbara ekonomiska värdena. Att det däremot föreligger en skyldighet att ta hänsyn till andra värden även då de inte innebär en ökad vinst, med hänvisning till att de ska anses vara en del av vinstsyftet, är inte troligt. Likaså förefaller det otroligt att alternativa värden i övrigt ska anses påverka vinstsyftets tillämpning med motiveringen att dessa värden exempelvis är av särskild skyddsvärd natur. Ett sådant förfarande tenderar snarare få karaktären av ett agerande i strid med vinstsyftet än ett uppfyllande av detsamma.¹⁴⁹

För att möjliggöra att hänsyn tas till andra värden än de som omedelbart kan anses maximera vinsten krävs det enligt Ohlson att verksamhetssyftet florerar över ett mer vidsträckt tidsperspektiv.¹⁵⁰ Att ge vinstsyftet en sådan utformning betingar enligt mig ett vinstsyfte där samhällets vinst, snarare än det enskilda bolagets, hamnar i centrum. Detta innebär i sådana fall att dagens utformning av 3:3 ABL behöver skrivas om då åtgärder inte längre vidtas för att ge aktieägarna vinst utan för samhällsmedborgarna. Detta betyder inte att jag förespråkar en aktiebolagsrättslig verksamhet som ska anses vara fri från ansvar gentemot omvärlden. Vad jag avser är istället att detta ansvar ska förankras genom sidorestriktioner, och inte som en del av vinstsyftet. Den största styrkan med vinstsyftet är dess enkelhet med en uteslutande fokusering på att maximera vinsten. Denna enkelhet skapar

¹⁴⁶ Arvidsson (2010) s. 86.

¹⁴⁷ A.a. s. 86.

¹⁴⁸ Se bl.a. Yang m.fl., *African Journal of Business Management* (2010) s. 411 och Griffin & Mahon, *Business & Society* (1997) s. 5.

¹⁴⁹ Samuelsson resonerar på likande sätt, se Samuelsson (2005) s. 477.

¹⁵⁰ Ohlson (2012) s. 89.

tydlighet vilket i sin tur är en förutsättning för hela den aktiebolagsrättsliga strukturen. Ett vinstsyfte som ges en vidare tidsram blir per automatik mer otydligt.

Rättsfallet Dodge v. Ford, som förvisso är från 1919 men som ändå kan vara talande för rättsläget, styrker ovanstående synsätt. Tvisten i rättsfallet rörde huruvida kontrollägaren Ford hade rätt att ge arbetstagarna högre lön än vad som var reglerat i lag och avtal, och dessutom använda vinst till andra filantropiska syften, samtidigt som aktieägarna efterfrågande utdelning.¹⁵¹ Domstolen ansåg att Ford inte hade rätt att göra detta och han förordades därför att betala bruklig utdelning till aktieägarna.¹⁵² I sitt resonemang konstaterade domstolen att det förvisso finns en möjlighet att vidta åtgärder i humanitärt syfte, men att detta inte får påverka det grundläggande syftet (det vill säga att generera vinst åt aktieägarna).¹⁵³ Ford motiverade lönehöjningen uteslutande med att denna låg i linje med allmänna krav på rättvisa.¹⁵⁴ Huruvida domstolen hade resonerat annorlunda om Ford hade argumenterat utifrån att åtgärderna skett i syfte att öka vinsten i ett längre perspektiv, exempelvis genom att en högre lön kommer medföra bättre moral hos de anställda med högre tillverkningstempo som följd, är ovisst.

Enligt Samuelsson kan rättsfallet tolkas som att det är fullt möjligt att hänvisa till andra grunder än vinst då en åtgärd ska motiveras, men att åtgärden i slutändan ändå måste kunna motiveras utifrån företagsekonomiska termer vid beslutspunkten. Att hänvisa till vad som är moralisk rätt kommer således inte räcka, avgörande är istället huruvida vinstkriteriet är uppfyllt eller inte. Enligt Samuelsson kan domstolens uttalande i Dodge v. Ford beskrivas som ett *"kollektivt samförstånd om vad syftet är med verksamhet i aktiebolag"*. Ett förfarande som Samuelsson menar äger tillämpning även i det svenska samhället idag.¹⁵⁵

Att anseende ska anses underordnat vinstsyftet innebär, i alla fall utifrån miljömässiga och sociala aspekter, vissa negativa komplikationer. En åtgärd som med säkerhet har negativa miljömässiga eller sociala följder, men inte förväntas medföra skadat anseende, kommer ligga i linje med vinstsyftet.¹⁵⁶ Med tanke på det styrkeförhållande som anses föreligga mellan vinstsyftet och anseendekostnader kan knappast någon annan slutsats dras. Dessutom menar Samuelsson att utformningen 3:3 ABL, i vilken det stadgas att såvida inget annat syfte uttalats så ska vinstsyftet prioriteras, innebär att huruvida det är lämpligt att prioritera vinst eller inte faller utanför ledningens auktorisation. Detta ligger istället på lagstiftarens ansvar. Som ett exempel

¹⁵¹ Dodge v. Ford.

¹⁵² Dodge v. Ford s. 685.

¹⁵³ *"The difference between an incidental humanitarian expenditure of corporate funds for the benefit of the employees, like the building of a hospital for their use and the employment of agencies for the betterment of their condition, and the general purpose and plan to benefit mankind at the expense of others, is obvious."*, Se Dodge v. Ford s. 684.

¹⁵⁴ Dodge v. Ford s. 684f. samt Samuelsson (2005) s. 478f.

¹⁵⁵ Samuelsson (2005) s. 480.

¹⁵⁶ Från dessa fall ska naturligtvis åtgärder som begränsas av sidorestriktioner genom tvingande lagstiftning bortses.

nämner Samuelsson att det inte är möjligt för ledningen att avstå ett erbjudande om en verksamhetsflytt från Sverige till Polen som kommer generera positivt nuvärde för företaget, trots att detta samtidigt kommer innebära förlorade arbetsmöjligheter i Sverige och negativ global miljöpåverkan.¹⁵⁷ Således kommer varken anseendenaspekter eller företagsledningens moraliska referensramar kunna hindra att en åtgärd med negativa sociala och miljömässiga konsekvenser vidtas så länge åtgärden innebär att vinstsyftet uppfylls.

För att avslutningsvis knyta ihop säcken är det av intresse i vilken utsträckning ansvarsanspråk faktiskt kan göras gällande gentemot ledningen då en viss åtgärd, baserad på anseendenaspekter, vidtagits. Enligt mig framstår det som ytterst svårt för en domstol att angripa ett företagsekonomiskt föranlett beslut, vid händelse att den tilltänka ekonomiska effekten av goodwill uteblir, med motiveringen att handlandet har varit i strid med vinstsyftet. Potentiellt skulle möjligen en tillämpning av den i avsnitt 4.4.4 omnämnda missförhållanderegeln kunna ske. En annan lösning är den som Lindskog förespråkat, där avgörande betydelse för huruvida brott mot vinstsyftet ska vara för handen avgörs av vilket beslutsunderlag som åtgärden baserats på.¹⁵⁸

Om vi ponerar att det är svårt att nå framgång genom att åberopa vinstsyftet kan möjligtvis en tillämpning av 17:5 och 17:3 ABL vara gångbart. Frågan är emellertid om en ”gåva” som ges med avsikt att generera goodwill för givarbolaget inte snarare bör uppfattas såsom en kostnad för en marknadsföringsåtgärd. Om en gåva däremot endast är avsedd att delvis föranleda en motprestation, ska den uppkomna värdedifferensen underkastas begränsningen rörande värdeöverföringar i enlighet med nyss nämnda paragrafer.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Samuelsson (2005) s. 477f.

¹⁵⁸ Se avsnitt 4.5 ovan. Tilläggas bör att anledningen till att jag nu omnämner Lindskog uttalande som en möjlig lösning, från att tidigare ansett det olämpligt, är att det vid anseende rör sig om indirekta effekter av en åtgärd vilka jag anser är nästintill omöjliga att förutspå.

¹⁵⁹ Nerep & Samuelsson (2013) 17:5 ABL avsnitt 5.2.

6 Yttre begränsningar för vinstsyftet

6.1 Inledning

Läsaren har vid det här laget förhoppningsvis en relativt klar bild av vad som kan anses omfattas av vinstsyftet såsom begrepp i sig. Vinstsyftet är emellertid inte ett fristående begrepp opåverkad av yttre faktorer. Vid en redogörelse av vinstsyftet förutsätts därför en närmare granskning av så kallade sidorestriktioner och anvisningar, vilka utgör den ram inom vilken vinstsyftet får tillgodoses. Motiven bakom dessa bestämmelser baseras som regel på andra ändamål än att maximera bolagets vinst.¹⁶⁰ Med anvisningar och restriktioner åsyftas inte ett så kallat pluralistiskt verksamhetssyfte där vinstsyftet kompletteras med andra målsättningar.¹⁶¹

Avsikten med nedanstående kapitel är således att beskriva angränsande bestämmelser påverkan på företagsledningens handlingsutrymme inom ramen för ett intakt vinstsyfte.

6.2 Anvisningar

En anvisning är en av aktieägarna, vid bolagsstämman utfärdad, bindande instruktion till bolagsledning. För att bolagsstämman ska få utfärda en sådan anvisning förutsätts att denna är förenlig med vinstsyftet, alternativt endast innebär en tillfällig avvikelse från vinstsyftet och att samtliga aktieägare ställer sig bakom den.¹⁶² Skyldigheten för bolagsledningen å sin sida att följa en anvisning är också begränsad, vilket följer av 8:41 andra stycket ABL. Enligt denna bestämmelse får en ställföreträdare för bolaget inte följa en anvisning av bolagsstämman eller något annat bolagsorgan, om anvisningen inte är förenlig med ABL, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen.¹⁶³ Som nämnts ovan råder det delade meningar om huruvida vinstsyftet ska anses följa av en fakultativ rättslig norm i form av 3:3 ABL eller av bolagsordningen. Då 8:41 andra stycket ABL emellertid reglerar anvisningar i strid med såväl ABL som bolagsordningen råder det inget tvivel om att anvisningar oförenliga med vinstsyftet som huvudregel är förbjudna.¹⁶⁴

För att en anvisning ska anses vara i strid med vinstsyftet förutsätts att detta framstår som uppenbart.¹⁶⁵ Detta innebär i sin tur att det som huvudregel

¹⁶⁰ Arvidsson (2010) s. 78.

¹⁶¹ Bergström & Samuelsson (2012) s. 55.

¹⁶² Ohlson (2012) s. 25.

¹⁶³ 8:41 st. 2 ABL.

¹⁶⁴ Nerep & Samuelsson (2013) 8:41 ABL avsnitt 41.2.8.

¹⁶⁵ Nerep & Samuelsson (2013) 8:41 ABL avsnitt 41.2.8.

krävs, för att ägarna ska få utfärda anvisningar, att dessa ligger i linje med vinstsyftet eller i alla fall inte uppenbart strider mot detta. Om en anvisning förvisso till viss del strider mot vinstsyftet, men det inte är uppenbart, kan denna således vara begränsande för vinstsyftet utan att för den skull vara lagstridig.¹⁶⁶

6.3 Sidorestriktioner

6.3.1 Allmänt

Sidorestriktioner utgörs av rättsliga normer eller bestämmelser införda i bolagsordningen. Restriktionerna är ofta utformade som uttryckliga förbudsbestämmelser och införda i lagtext för att skydda externa intressenter.¹⁶⁷ Dessa ska uppfattas som parallellt verkande tillsammans med vinstsyftet med begränsningar för hur vinstsyftet får förverkligas. Däremot kan inte en ändring av verksamhetssyftet från vinstsyfte till ett alternativt syfte ske med hjälp av en sidorestriktion. Effekten av en sidorestriktion är således att ledningens handlingsutrymme inom det fortsatt rådande vinstsyftet minskar. Ett handlande i strid med en sidorestriktion som följer av en rättslig norm utanför ABL sanktioneras i enlighet med den specifika lagen eller förordningen.¹⁶⁸ Som exempel på av ABL följande sidorestriktioner kan 17 kapitlet nämnas.¹⁶⁹

Enligt Ohlsson kan den innersta gränsen för hur mycket vinstsyftet får inskränkas sägas vara den punkt då ledningen inte längre kan fullgöra sina lagstadgade uppgifter.¹⁷⁰ Jag är inte säker på att det är så enkelt. Om vinstsyftet genom tillämplig tvingande lag eller förordning inskränks så mycket att ledningen inte kan fullgöra sina uppgifter enligt aktiebolagsrättslig lagstiftning uppstår en regelkollision. Ledningen hamnar alltså i en situation där man kommer handla lagstridigt oavsett vad och frågan är bara på vilket sätt. Rimligtvis borde denna problematik lösas från fall till fall beroende på vilken typ av rättskällor det rör sig om. Således borde rättskällornas inbördes ordning avgöra hur ledningen ska agera. Vad som gäller om två rättskällor av samma dignitet står emot varandra bör vara en fråga för rättstillämparen att avgöra.

Kollisionsproblematiken leder oss vidare in på frågan om alla externa rättsliga normer måste vara tvingande för att påverka vinstsyftet. En första tanke kan vara att om den externa bestämmelsen är dispositiv så borde den också vara möjlig att avtala bort. Frågan uppstår då vem som kan avtala bort den. Bolagsordning kan inte ses som ett kontrakt mellan aktieägarna.¹⁷¹ Det föreligger därför inte heller något avtal mellan aktieägarna (om inte aktieägaravtal slutits). En möjlig tolkning av detta är att det inte finns några

¹⁶⁶ Ohlsson (2012) s. 25 och s. 265

¹⁶⁷ Arvidsson (2010) s. 78 och Ohlsson (2012) s. 25.

¹⁶⁸ Ohlsson (2012) s. 25.

¹⁶⁹ Arvidsson (2010) s. 77.

¹⁷⁰ Ohlsson (2012) s. 52.

¹⁷¹ Sandström (2012) s. 19, Ohlsson (2012) s. 112.

parter som sinsemellan kan avtala bort en dispositiv regel. Med andra ord borde även dispositiva regler kunna utgöra sidorestriktioner.

Avslutningsvis är det viktigt att hålla isär en sidorestriktion från sådan lagar och förordningar som direkt påverkar det rättsliga syftet. Dessa bestämmelser får inte till följd att handlingsutrymmet inom vinstsyftet minskar utan påverkar istället omedelbart syftets innebörd. Till skillnad från sidorestriktionernas förbudskaraktär har dessa bestämmelser ofta en utformning som påminner mer om mål och uttryckts inte sällan i allmänna ordalag. En bestämmelse av den här typen är exempelvis självkostnadsprincipen vars tillämpning omöjligen kan kombineras med ett fullt ut tillämpat vinstsyfte.¹⁷²

6.3.2 Sidorestriktion i bolagsordningen

En bestämmelse som följer av bolagsordningen har till syfte att inverka på ett aktiebolags inre rättsförhållande.¹⁷³ En sådan bestämmelse kan också fungera som en sidorestriktion gentemot vinstsyftet. För detta förutsätts dock att restriktionen har inarbetats vid upprättandet av bolagsordningen, eller vid en senare ändring av denna, i överensstämmelse med ABL:s reglering. För att en ändring av bolagsordningen ska kunna ske krävs som huvudregel att ändringen biträds av två tredjedelar av aktieägarna.¹⁷⁴ Ett sådant förfarande är vidare begränsat av ett verkställighetsförbud vilket innebär att ändringen inte får verkställas innan den registrerats i aktiebolagsregistret.¹⁷⁵ Verkställighetsförbudet har införts bland annat för att minoritetsägarna ska ha en möjlighet att sälja av sina aktier om så önskas.¹⁷⁶ Som exempel på en sidorestriktion som följer av bolagsordningen kan verksamhetsföremålet nämnas.¹⁷⁷ Sidorestriktioner som följer av bolagsordningsbestämmelser gäller i den utsträckning de inte begränsas av lag eller bortses från genom aktieägarnas så kallade samtyckesbehörighet.¹⁷⁸

6.4 Undantag från vinstsyftet

6.4.1 Aktieägarnas samtyckesbehörighet

Det finns en möjlighet för aktieägarna att i konkreta fall göra tillfälliga avsteg från såväl bolagsordningen som bestämmelser i lag. För att en avvikelse från lag ska vara möjlig förutsätts att det rör sig om regler som uteslutande syftar till att skydda aktieägare, så kallade

¹⁷² Ohlson (2012) s. 25. Se även 8 kap 3c § Kommunallag (1991:900).

¹⁷³ Arvidsson (2010) s. 255. Bolagsordningsbestämmelser kan också indirekt få påverkan för bolagets yttre rättsförhållande men bara i den utsträckning som det ryms inom befogenhetsförhållandena inom bolaget (t.ex. 8:42 ABL), se Arvidsson (2010) s. 255ff.

¹⁷⁴ 7:42 ABL.

¹⁷⁵ 3:5 ABL.

¹⁷⁶ Ohlson (2012) s. 113.

¹⁷⁷ Arvidsson (2010) s. 77.

¹⁷⁸ Arvidsson (2010) s. 259ff. Angående aktieägarnas samtyckesbehörighet se avsnitt 6.4.1.

aktieägarskyddsregler.¹⁷⁹ Av förarbetena till 1975 års aktiebolagslag följer att de centrala delarna av aktiebolagsrätten, som avser att skydda borgenärer, anställda, blivande aktieägare och andra som innehar någon rättighet mot bolaget, är tvingande. Dessa bestämmelser kan inte frångås ens om enhällighet hos samtliga aktieägare föreligger.¹⁸⁰ Något liknande krav uppställs inte vid avsteg från bolagsordningen. Däremot får inte en tillämpning av samtyckesbehörigheten innebära att bolagsordningen i framtiden kommer att överträdas. Oberoende om avsteg ska göras från ABL eller bolagsordning krävs det att alla aktieägare samtycker till avsteget. Aktieägarnas samtyckesbehörighet är en oskriven regel baserad på tanken att aktieägarna har rätt att gemensamt förfoga över verksamheten förutsatt att regleringen kring borgenärs- och aktieägarskydd inte kränks.¹⁸¹ Det kan framstå som egendomligt att möjligheten till avsteg från bolagsordningen är oinskränkt då bolagsordningen inte oavkortat innehåller bestämmelser som är till aktieägarnas fördel.¹⁸² Emellertid är bolagsstämman det organ som disponerar över bolagsordningen. Att begränsa aktieägarnas rättighet att vid gemensamt samtycke göra avsteg ifrån denna förefaller således irrationellt. Möjligheten till avsteg från bolagsordningen ska inte heller uppfattas som en uteslutande fördel för bolaget. Exempelvis har ett aktiebolag ingen möjlighet att komma undan bundenhet från en dålig affär, om samtliga aktieägare stått bakom beslutet, med hänvisning till att åtgärden skulle strida mot vinstsyftet.¹⁸³

Tidsaspekten är central när det kommer till möjligheten för avsteg genom aktieägarnas samtyckesbehörighet. Om det är möjligt att göra konkreta avsteg som sträcker sig under en längre tid, riskerar detta få alltför stora konsekvenser för vinstsyftets vidmakthållande. Inte minst vad gäller situationen för framtida aktieägare. Enligt Stattin ska det vara möjligt att vid *en* transaktion göra avsteg från verksamhetsföremålet under en viss längre tid. Detta innebär däremot inte enligt Stattin att det ska vara tillåtet att under obegränsad tid göra sådana avsteg.¹⁸⁴ Ohlsson är av uppfattningen att det avgörande inte bör vara att det endast rör sig om en transaktion, utan istället vilken betydelse en eller flera transaktioner har för framtida aktieägare. Ohlsson är vidare negativt inställd till hela tanken om en möjlighet att tillfälligt frångå bolagsordningen då detta enligt honom inskränker bolagsordningens status som rättesnöre för bolagsorganen.¹⁸⁵

Jag anser inte att den praktiska betydelsen av att kunna göra tillfälliga avsteg är särskilt omfattande. Möjligheten att samla samtliga aktieägare kring ett beslut är många gånger en omfattande procedur och kommer således inte kunna ske särskilt ofta. Så är naturligtvis inte fallet för fåmansbolag där det är enklare att erhålla enighet. En riskfaktor med möjligheten till avsteg från bolagsordningen tror jag emellertid är den totala fokuseringen på

¹⁷⁹ Arvidsson (2010) s. 268f.

¹⁸⁰ Prop. 1975:103 s. 416.

¹⁸¹ Ohlson (2012) s. 113f.

¹⁸² För avsteg från lag krävs det som nämnts att det rör sig om en aktieägarskyddsregel.

¹⁸³ Ohlson (2012) s. 114 samt bl.a. NJA 1930 s. 590 och NJA 1935 s. 357.

¹⁸⁴ Stattin (2008) s. 211.

¹⁸⁵ Ohlson (2012) s. 114f.

aktieägarna och därmed avsaknaden av respekt för övriga intressenter. Men om avsteg framför allt kommer bli tillämpligt på fåmansbolag där intressesfären kring bolaget oftast är mindre, kommer inte heller åsidosättandet av övriga intressenter bli lika omfattande.

6.4.2 Gåva enligt 17:5 ABL

Gåvor till annan än aktieägarna står som regel i direkt strid med vinstsyftet. En gåva för allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål, beslutad av bolagstämman eller i vissa fall styrelsen, kan emellertid vara tillåten. För att detta ska vara aktuellt förutsätts att detta framstår som skäligt med hänsyn till ändamålets art, bolagets ställning och omständigheterna i övrigt. Dessutom får gåvan inte strida mot 17:3 ABL.¹⁸⁶ Att en gåva är av allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål innebär att den syftar till att tillgodose ett allmänt intresse. Således kommer gåvor för enskilt intresse aldrig omfattas av bestämmelsen. Som exempel på tillåtna ändamål är gåvor till kulturella inrättningar, universitet eller sjukhus.¹⁸⁷ För att en tillämpning av 17:5 ABL ska vara möjlig måste värdet på gåvan vara begränsat utifrån en jämförelse mellan bolagets ekonomiska ställning och rättshandlingens storlek. Bedömningen av bolagets ekonomiska värde ska inte uteslutande baseras på storleken av bolagets egna kapital och på den senaste balansräkningen, utan även därefter inträffade händelser tillsammans med bolagets framtidsprognos ska beaktas.¹⁸⁸ Om företagsledningen benämner en rättshandling för gåva, men ledningen i själva verket förväntar sig en motprestation som täcker värdet på gåvan, exempelvis genom sponsring, rör det sig inte om en gåva av allmännyttig karaktär.¹⁸⁹

6.5 Anvisningars förenlighet med 8:41 ABL

En intressant aspekt är den kollision som kan uppstå mellan en av bolag utfärdad anvisning, exempelvis att frångå vinstsyftet till fördel för en miljörelaterad prioritering, och regleringen i 8:41 andra stycket ABL. Så länge prioriteringen av miljön är i överensstämmelse med vinstsyftet, eller i alla fall inte uppenbart strider med detta, föreligger inga problem. Däremot uppstår problem om anvisningen kan anses vara oförenligt med vinstsyftet. Anvisningar är som tidigare berörts enligt 8:41 ABL underställda såväl

¹⁸⁶ 17:3 första stycket ABL innehåller en täckningsprincip vilken innebär att för att en värdeöverföring ska få ske krävs det att det bundna kapitalet, baserat på den senaste fastställda balansräkningen, är fullt täckt även efter överföringen. Av styckena två och tre i 17:3 ABL följer dessutom de så kallade försiktighetsreglerna. Dessa regler innebär att oberoende om täckningsprincipen är uppfylld måste utdelningen också vara ekonomisk försvarbar sett utifrån verksamhetens art och bolagets ekonomiska ställning. Försiktighetsreglerna innefattar också ett motsvarande krav för koncernbidrag. 17:3 ABL kan således helt komma att förbjuda, alternativt begränsa beloppet i, en avsedd värdeöverföring. Se Sandström (2012) s. 304ff. och 17:3 ABL.

¹⁸⁷ Nerep & Samuelsson (2013) 17:5 ABL avsnitt 5.1 och 5.2.

¹⁸⁸ Dotevall (1989) s. 411f.

¹⁸⁹ Nerep & Samuelsson (2013) 17:5 ABL avsnitt 5.2.

bolagsordningen som ABL och då en aktieägare anser att skada uppstått på grund av att resurser spenderats på olönsamma transaktioner i uppenbart strid med vinstsyftet kan ansvar utkrävas. Detta innebär i sin tur att bolagsstämman har utfärdat en anvisning som bolagsledningen som huvudregel enligt lag är förbjuden att följa. Anvisningen ska i sådana fall anses förbjuden och därmed ogiltig i relationen mellan bolagsorganen (ledningen och ägarna) och mellan bolaget och godtroende tredje man (under förutsättning att en sådan förbindelse uppkommit).¹⁹⁰

Som den uppmärksamma läsaren inser föreligger det emellertid en potentiell möjlighet att genom samtyckesbehörigheten komma runt 8:41 andra stycket ABL. Som nämnts tidigare förutsätts, för att aktieägarna genom samtycke ska få avvika från lag, att bestämmelsen är utformad som en regel i syfte att skydda aktieägarna. Av intresse blir följaktligen huruvida regleringen kring anvisningar enligt 8:41 andra stycket ABL ska uppfattas som en aktieägarskyddsregel.

Vid en precisering av vilket skyddsintresse de olika bestämmelserna i ABL ska ha väljer Arvidsson att dela upp paragraferna i absolut obligatoriska respektive enkelt obligatoriska regler. För enkla obligatoriska regler gäller att det inte är möjligt att för framtiden sätta regeln ur spel genom samtyckesbehörigheten, men att detta är möjligt vid konkreta fall. Absolut obligatoriska regler är däremot under inga omständigheter möjliga att åsidosätta.¹⁹¹ Fråga är därmed om regleringen kring anvisningar enligt 8:41 andra stycket ABL ska anses vara en absolut eller en enkel obligatorisk regel. Av förarbetena till 1975 års ABL följer att en föreskrift av bolagsstämman som medför ett uppenbart åsidosättande av bolagets intressen alltid ska anses strida mot generalklausulen.¹⁹² Generalklausulerna är enligt Arvidsson enkla obligatoriska regler. Således är det möjligt att frångå dessa tillfälligt om enhällighet hos aktieägarna föreligger.¹⁹³ Då ett brott mot andra stycket i 8:41 ABL därmed också kan anses vara i strid med generalklausulerna förefaller det rimligt att även denna bestämmelse, precis som generalklausulerna, ska uppfattas som en enkel obligatorisk regel. Förutsatt att detta stämmer innebär det i sådana fall i förlängningen att det är möjligt att tillfälligt, om samstämmighet hos aktieägarna föreligger, frångå regleringen i 8:41 andra stycket ABL.

Det är emellertid inte tillräckligt att 8:41 andra stycket ABL ska anses vara en aktieägarskyddsregel. För att det ska vara möjligt att genom en anvisning frångå vinstsyftet förutsätts även att 3:3 ABL uppfattas på liknande vis.¹⁹⁴ Vid en uteslutande granskning av vinstsyftet i sig förefaller det troligt att 3:3 ABL ska utgöra en aktieägarskyddsregel. Inte minst om vinstsyftets operativa innebörd genom vinstmaximeringsprincipen ska tolkas i enlighet med Bergströms och Samuelssons teori. Men vinstsyftet är inte det enda

¹⁹⁰ Ohlson (2012) s. 265.

¹⁹¹ Arvidsson (2010) s. 239ff.

¹⁹² Prop. 1975:103 s. 382.

¹⁹³ Arvidsson (2010) s. 241.

¹⁹⁴ A.a. s. 269.

tillämpliga verksamhetssyftet i enlighet med 3:3 ABL. Vid en analys av bestämmelsen i sin helhet är det inte lika självklart att vinstsyftet ska förstås som en aktieägarskyddsregel. Med tanke på den möjlighet till alternativa syften som paragrafen ger finns det inget hinder för ett aktiebolag att i bolagsordningen införa ett alternativt syfte, vars tillämpning uteslutande är ämnat att skydda andra intressen än aktieägarnas. Å andra sidan är det bolagsstämman som förfogar över bolagsordningen och i slutändan bör verksamhetssyftet därför ändå uteslutande anses vara ett intresse för aktieägarna. Även Samuelsson är av uppfattningen att vinstsyftet är en aktieägarskyddsregel.¹⁹⁵ Förutsatt att detta också är gällande rätt ska ett avsteg från 3:3 ABL genom en anvisning, trots 8:41 andra stycket ABL, följaktligen anses vara legitim, givet att samtliga aktieägare samtycker till anvisningen.

¹⁹⁵ Bergström & Samuelsson (2012) s. 50.

7 Ansvarsanspråk vid förseelse mot vinstsyftet

7.1 Inledning

Ska vinstsyftet uppfattas som en produkt formad av en rättslig norm i ABL? Är det ett resultat av en ekonomisk teori, av samhällskulturen eller av olika institutioner? Samuelsson menar att det är svårt att säga hur vinstsyftet bör uppfattas. Vinstsyftet finns förvisso förankrat i lag men det råder enligt Samuelsson ingen tvekan om att begreppet har en påtaglig kulturell förankring och att banden till marknadsekonomin är starka. Det praktiska inslaget vid vinstsyftets utformning har varit stort och kanske är det inte möjligt att separera norm från praktik i detta fall. Samuelsson menar att det är särdeles svårt med vinstsyftet då detta synes vara utgångspunkten för så vitt skilda institutionella förhållanden. Som jag uppfattar Samuelsson anser han att vinstsyftet därför bör uppfattas som en målsättningsnorm sprungen ur såväl lagstiftning, praktik som institutioner.¹⁹⁶

Den stora otydlighet som omgärdar vinstsyftet leder också till en osäkerhet i vilken utsträckning ett handlande i strid med vinstsyftet faktiskt ska kunna sanktioneras. Nedan följer en redogörelse för doktrinen uppfattning i vilken utsträckning vinstsyftet anses kunna ligga till grund för ansvarsutkrävande.

7.2 Ansvarsutkrävande

Ohlson menar att den juridiska disciplinen har varit försiktiga med att använda vinstbegreppet för ansvar och rättsliga sanktioner på grund av risken att påverka rättsäkerheten negativt i och med vinstsyftets otydlighet. Detta har fått till följd att verksamhetssyftets tillämpning främst kommit att aktualiseras vid bildandet av ett bolagsförhållande. Dock anser Ohlson att verksamhetssyftet utgör en rättslig norm som också kan tillämpas för ansvarsutkrävande och läggas till grund vid rättsliga avgöranden. Att toleransnivån kan vara hög för vad som ska anses vara ett övertramp av vinstsyftet är en sak. Men att verksamhetssyftet är en nödvändig utgångspunkt och förutsättning för bedömningen är enligt Ohlson odiskutabelt.¹⁹⁷

Taxell är av uppfattningen att vinstsyftet inte kan konkretiseras i den mån som krävs för att det ska kunna ligga till grund för rättsliga sanktioner i någon större utsträckning. Då bolagsledningen har åsidosatt en uttrycklig bestämmelse som följer av lag eller bolagsordningen kommer inte ansvarsbedömningen innebära några problem. Men då ledningen bryter mot verksamhetssyftet, vilket enligt Taxell inte kan ses som en uttrycklig rättslig

¹⁹⁶ Samuelsson (2005) s. 470f.

¹⁹⁷ Ohlson (2012) s. 43.

norm utan istället en rättsgrundsats vars innehåll obestämt följer av eller kan härledas från lagen, uppstår problem. Bedömningen får utgå från om bolaget förorsakats kännbar skada och om överträdelsen av vinstsyftet varit tydligt synbar. Att ledningen faktiskt ska drabbas av ersättningsanspråk kräver enligt Taxell extraordinära omständigheter.¹⁹⁸

En författare som tidigare har tagit tydlig ställning i frågan om vinstsyftets praktiska betydelse är Rolf Dotevall. I sin doktorsavhandling, *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör* från 1989, skriver Dotevall att vinstsyftet "[...]inte är möjligt att använda som måttstock vid ansvarsbedömningen."¹⁹⁹ I en senare bok av Dotevall, *Bolagsledningens skadeståndsansvar* från 2008, är han försiktigare i sina uttalanden. Här säger han att vinstsyftet inte kan uteslutas som måttstock för ansvarutkrävande vid uppenbara avvikelser från vinstsyftet.²⁰⁰ Det sätt som Dotevall väljer att uttrycka sin syn på vinstsyftet har således förändrats från 1989 till 2008. Om detta ska uppfattas som att han anser att syftets betydelse har ökat och idag kan sanktioneras, eller om det endast rör sig om en klumpig formulering för dryga tjugo år sedan, är omöjligt att säga. Oberoende om Dotevalls förhållningssätt till möjligheten att åberopa ett ansvarutkrävande vid en överträdelse av vinstsyftet har förändrats eller inte, kan ändå konstateras att han idag uppfattar vinstsyftet som en norm mot vilken en överträdelse kan leda till påföljd.²⁰¹

Utifrån en samlad bedömning av uppfattningen i doktrinen kan konstateras att det är möjligt att hålla en bolagsledning ansvarig för ett handlande i strid med vinstsyftet. Att detta däremot sker sällan kan intygas av det bristande utbud av rättsfall där handlande i strid med vinstsyftet åberopats. Läsaren får emellertid inte uppfatta detta som att vinstsyftet saknar betydelse. För oberoende i vilken utsträckning ett handlande i strid med vinstsyftet ska anses sanktionsbart, utgör vinstsyftet ändå utgångspunkten i den dagliga driften av ett aktiebolag. Utan ett verksamhetssyfte saknar ledningen anvisningar för skötseln av bolaget. Dessutom är verksamhetssyftet avgörande för hur övriga intressenter såsom leverantörer, finansiärer, anställda med flera ska förhålla sig till bolaget.²⁰²

¹⁹⁸ Taxell (1963) s. 76f.

¹⁹⁹ Dotevall (1989) s. 417.

²⁰⁰ Dotevall (2008) s. 153f.

²⁰¹ A.a. s. 154.

²⁰² Ohlson (2012) s. 108.

8 Vinstsyftet i framtiden

8.1 Inledning

Vid det här laget har en detaljerad bild över dagens aktiebolagsrättsliga vinstsyfte målats upp. För att knyta ihop säcken ska avslutningsvis vinstsyftets potentiella utvecklingsmöjligheter i framtiden skildras i korthet. I inledningen till uppsatsen beskrevs en åsiktsinriktning benämnd *den radikala intressemodellen*. Förespråkare för den här modellen är av uppfattningen att ledningen inte bara ska prioritera vinst, utan därutöver även beakta andra värden. Att döma av ovanstående redogörelse har vinstsyftet inte påverkats nämnvärt av detta. Det förefaller inte råda något tvivel om att dagens vinstsyfte uteslutande är ämnat att maximera vinsten för aktieägarna utan hänsyn till andra värden, förutsatt att dessa alternativa värden inte befrämjar vinstintresset. Detta innebär emellertid inte att vinstsyftet inte kan ges en annan betydelse i framtiden. Det finns exempelvis förarbetsuttalanden som visar på ökade krav på aktiebolagen vad gäller etiskt och moraliskt ansvarstagande.²⁰³ Något som kan komma att påverka innebörden av vinstsyftet.

Nedanstående avsnitt är en redogörelse för huruvida aktiebolag inom överskådlig framtid kan förväntas beakta andra värden, såsom etiska och moraliska vid sidan av vinst, i sitt beslutsfattande.

8.2 Alternativa värden jämte vinstsyftet

Den kanadensiska filosofen Charles Taylor delar upp beslutsfattandet i termer av starka och svaga utvärderingar. Vid starka utvärderingar berörs de kvalitativa värdena och skälen för en handling delas in i en skala där vissa värden anses högre än andra. Exempelvis rangordnas mod högre än feighet och lojalitet högre än svek. Utvärderingen går inte bara ut på att rangordna vilket alternativ som är bäst att välja för att uppnå ett visst mål, utan också huruvida målet i sig kan anses vara godtagbart utifrån ett moraliskt perspektiv. Ett företag kan enligt denna teori exempelvis inte hävda att de värnar om miljön och samtidigt ohämmat släppa ut miljögifter. Vid svaga utvärderingar görs istället valet mellan alternativ som är moraliskt jämförbara. Här kommer således inte de kvalitativa värdena beröras utan endast vilket alternativ som på bästa sätt motsvarar de uppställda målen. Föreligger vinstsyfte kommer maximal vinst vara det avgörande kriteriet vid beslutsprocessen.²⁰⁴

För att det ska vara möjligt att förvänta sig att en företagsledning ska beakta andra värden än vinst måste alternativet med starka utvärderingar tillämpas.

²⁰³ "Ytterst är det företagets ägare och styrelser som måste garantera att verksamheten utövas i enlighet med gällande rättsliga och etiska normer", se prop. 2004/05:85 s. 204.

²⁰⁴ Taylor (1985) s. 15ff.

Ett tillämpande av detta alternativ kan ske på åtminstone två olika sätt. Antingen anses personer i företagsledningar och människor i allmänhet dela en viss värdegemenskap, internaliserad genom uppfostran eller andra typer av påverkan på attityden. Denna värdegemenskap kan fortlöpande kontrolleras genom de beslut som bolagsledningen fattar. Vinstkriteriet är, precis som andra värden, enligt detta synsätt placerat i en bestämd värdekontext. Enligt den andra uppfattningen existerar det inte någon värdegemenskap genom vilken moraliska värden implementeras i vinstsyftet. Vilka specifika värden som aktiebolagen ska inordna under vinstsyftet ska enligt denna metod istället följa av rättsliga normer.²⁰⁵

Enligt Taylor finns det en risk med att transformera samhällelig värdegemenskap till abstrakta ideal.²⁰⁶ Samuelsson i sin tur menar att om det inte finns någon tillit till den moraliska förmågan hos enskilda individer, utan en moraluppfattning istället ska grundas på normer, riskerar detta att leda till kontraproduktivitet. Formuleras ideala former för beteende ställs vi inför risken att etik och moral blir ideal som bedöms utifrån social funktionalitet. Ett sådant synsätt kan medföra att vidareutvecklandet av en värdegemenskap motverkas.²⁰⁷ Inte heller Sandström anser att genom lag uppställda etiska påtryckningar är ett lämpligt alternativ. Enligt honom riskerar ett införande av etiska bestämmelser i ABL att försvaga den nyttiga företagsegoism som idag skapar ekonomisk utveckling och välfärd. Han anser inte heller att det bör tillföras någon lagstiftning utanför ABL, främst på grund av risken att dessa bestämmelser hamnar i konflikt med vinstsyftet.²⁰⁸

Samuelsson anser förvisso att det är en tilltalande tanke att företagen ska tillämpa starka utvärderingar på sina beslutsmöjligheter istället för dagens utilitaristiska vinstprincip. Dock menar han att ett sådant förfarande mer har karaktären av ett försök att ändra företagsledningen och ägarnas personliga karaktär och intentioner snarare än ett komplement till rådande sidorestriktioner. Att få detta att fungera anser Samuelsson vara ett projekt av utopiska proportioner.²⁰⁹

8.3 Sammanvägning av flera värden

Om vi ponerar att vissa värden kan urskiljas, antingen via rättsliga normer eller genom en existerande värdegemenskap, förutsätts vidare att företagsledningen även är kompetent nog att fatta ett beslut efter en sammanvägning av dessa olika värden. Michael C. Jensen tror inte att ledningen besitter en sådan kompetens, utan menar att flera värden bara riskerar att leda till förvirring.²¹⁰ Inte heller Friedrich von Hayek anser att ett beblandande med andra värden jämte vinstsyftet är att föredra. Enligt Hayek

²⁰⁵ Samuelsson (2005) s. 481ff.

²⁰⁶ Taylor (1985) 15ff.

²⁰⁷ Samuelsson (2005) s. 483.

²⁰⁸ Sandström (2012) s. 264ff.

²⁰⁹ A.a. s. 481ff.

²¹⁰ Jensen (2001) s. 297 och 302.

kommer, om företagsledningen ges möjlighet att fatta sina beslut utifrån ett större antal variabler, ledningens makt förvisso på kort sikt att öka. På längre sikt kommer det dock att svänga och makten kommer förskjutas över på staten, då det endast är staten som har egentlig rätt att företräda det allmänna. Detta kommer därefter att leda till att staten ges ökade möjligheter att påverka företagens beslutsfattande. Därmed skulle också företagens frihet komma att inskränkas. För att undvika en sådan utveckling anser Hayek att aktiebolagets verksamhet ska begränsas till den grad att endast omfatta maximal lönsam förvaltning av aktieägarnas kapital. Således ett uteslutande tillämpande av det idag rådande vinstsyftet.²¹¹

Aktiebolagets utformning som kapitalassociation, de djupt rotade värderingarna inom aktiebolag och problematiken kring hur de ”rätta” etiska värdena ska definieras och appliceras gör det svårt att inkludera andra värden jämte vinstsyftet. Idag saknas det en värdegemenskap mellan vinstsyftet och etiska och moraliska värden. Att genom normer skapa förutsättningar för ett större etiskt ansvarstagande i framtiden verkar också, ur många olika aspekter, problematiskt. Detta innebär naturligtvis inte att ett aktiebolag kan agera utan moraliska och etiska hänsynstaganden gentemot sina intressenter. Som tidigare nämnts finns sidorestriktioner, och i vissa fall möjligen även anvisningar, som hindrar detta. Ett sådant förfarande skulle dessutom slå tillbaka på företaget med såväl dåligt rykte som risk för sanktioner som följd. Att däremot företagsledning vid driften av ett aktiebolag med vinstsyfte, utöver då lag eller annan föreskrift kräver det, väger in andra prioriteringar än ett maximerande av vinsten, förefaller avlägset.

²¹¹ Hayek (1969) s. 99ff.

9 Avslutande diskussion

Målet med denna uppsats har varit att föra samman den information som finns om vinstsyftet för att sedan presentera en nyanserad bild av vad dagens vinstsyfte faktiskt innebär. En redogörelse för vinstsyftet har visat sig vara problematisk på flera sätt. Samtidigt som vinstsyftet är hjärtat i hela den aktiebolagsrättsliga strukturen saknas det en enhetlig definition för dess tillämpning. Strävan efter vinst kan uppfattas som ett konkret och tydligt mål men innebörden av vad som faktiskt menas med vinst är inte lika självklar. Nedan följer min tolkning av vinstsyftet.

I 3:3 ABL stadgas att aktiebolagets syfte är att ge vinst till aktieägarna såvida inget annat följer av bolagsordningen. Av denna bestämmelse följer vilket syfte bolaget ska drivas med, men det saknas ett uttryckligt krav på att ledningen faktiskt är skyldig att förverkliga detta syfte. Vinstsyftets praktiska betydelse som bolagets beslutskriterium, genom den så kallade vinstmaximeringsprincipen, är därför en produkt av såväl 3:3 ABL som gåvoregeln i 17:5 ABL.

Vinstmaximeringsprincipen är vägledande för ledningen vid en praktisk tillämpning av vinstsyftet. Ledningen ska innan beslut fattas göra en avvägning mellan de olika alternativen för att utröna vilket som bäst maximerar det egna kapitalet i bolaget. Närmare bestämt måste ledningen jämföra de olika alternativen utifrån en kvantifiering av det potentiellt positiva respektive negativa utfallet för det fria kassaflödet av varje alternativ, tillsammans med en kvantifiering av sannolikheten att utfallet blir positivt för kassaflödet. De bortvalda alternativen ska anses oförenliga med vinstsyftet, oavsett om dessa kommer leda till vinst eller inte. Skulle ledningen ändå välja ett sådant alternativ riskerar den att bli skadeståndsskyldig. Om ledningen däremot väljer det alternativ som för stunden är förenligt med vinstsyftet, men där det senare visar sig att det fanns ett bättre alternativ som inte beaktats, ska ledningen som huvudregel inte anses ha handlat i strid med vinstsyftet. Inte heller kommer ledningen i normalfallet kunna hållas ansvarig för huruvida det tillsynes bästa alternativet sedermera infriar det förväntade resultatet.

För att ett handlande i strid med vinstsyftet ska kunna sanktioneras, krävs det att åtgärden är uppenbart främmande för syftet. Uppenbarhetsrekvisitet kan beskrivas som en intern ram för den handlingsfrihet som ledningen har till sitt förfogande för att förverkliga vinstsyftet. Uppenbarhetsrekvisitet utgör således en i vinstbegreppet inneboende avgränsning för vad som ska anses vara sanktionsbart. Detta ska skiljas från sidorestriktioner som kan uppfattas som ledningens externa begränsning. Tillsammans utgör de en sanktionerad gräns för företagsledningens beslutsfattande gentemot vinstsyftet. Vad som ska uppfattas som uppenbart utgår ifrån en objektiv bedömning. Vidare krävs det att det rör sig om ett avsiktligt handlande i strid med vinstsyftet. En bolagsledning kan emellertid komma att hållas ansvarig även då avsiktlighet inte kan styrkas, om det genom

missförhållandena mellan parternas prestationer tydligt framgår att det rör sig om en gåva.

Om ledningen ska fatta ett beslut då det endast finns ett alternativ kommer inte vinstmaximeringsprincipen vara till någon hjälp. Jag har inte funnit något svar i doktrinen om ledningen under sådana omständigheter kan anses bli skadeståndsskyldigt för att ha handlat i strid med vinstsyftet. En bolagsledning som inte lyckas identifiera några lönsamma alternativ, utan vid upprepade tillfällen gör förlustaffärer, kommer med största sannolikhet ersättas av en ny ledning med personer som är bättre lämpade för uppgiften. Om vi ändå ponerar att ledningen kan hållas ansvarig, bör det för det första krävas att beslutet är direkt olönsamt. Något som troligen ytterst sällan är fallet. För att ett sådant handlande dessutom ska leda till skadeståndsanspråk förutsätts sannolikt att beslutet föregåtts av ett bristande förarbete. Att nå framgång med att uteslutande klandra företagsledningen för de värderingar som gjorts i samband med affärsbeslutet, såvida inte hela bolagets framtid riskerats genom beslutet, är högst osannolikt.

Dagens vinstsyfte ska förstås som en produkt för aktieägarna, som finns för ledningens förfogande vid bolagsdriften, där ansvar för övriga intressenter och samhället i stort sker i den utsträckning lag eller bolagsordning så kräver.²¹² Det rör sig således uteslutande om en strävan efter att maximera vinsten för aktieägarna och något ansvar för etiska och moraliska aspekter inom vinstsyftet föreligger inte. Samuelsson har gjort en träffande beskrivning av detta då han benämner vinstsyftet som ett lagstadgat önskvärdehetskriterium till vilket: *"bolagsledningen har en frihet i förhållande till aktieägarna att utföra sådana handlingar som är förenliga med vinstkriteriet och en plikt att inte utföra handlingar som är oförenliga med detsamma"*.²¹³ Trots att en åtgärd ur exempelvis ett miljöperspektiv innebär negativa komplikationer har ledningen en "frihet" att genomföra beslutet om det innebär en maximering av vinsten. Detta innebär i sin tur en skyldighet att inte vidta en annan åtgärd. Annorlunda uttryckt har ledningen en handlingsfrihet i sin strävan efter att maximera vinsten och en skyldighet att inte vidta en handling där andra värden än vinst prioriteras.

Vinstsyftet ska uppfattas som en omsorgsförpliktelse snarare än en resultatförpliktelse. Företagsledningen är inte förpliktad att faktisk uppnå ett visst resultat för att undvika sanktioner. Däremot föreligger en skyldighet att vid varje beslut sträva efter att maximera vinsten.

Vid ett handlande i strid med vinstsyftet kan ansvarsutkrävande ske. Vinstsyftets främsta uppgift är emellertid inte att sanktionera företagsledningen utan istället att utgöra vägledning för, och måttstock av, densamma i dess arbete att fatta lönsamma beslut för att uppnå en effektiv samhällsekonomi.

²¹² Med detta inte sagt att bolagsstämman är fri från ansvar att följa vinstsyftet. Det föreligger en skyldighet för samtliga bolagsorgan att följa denna syftesbestämning.

²¹³ Samuelsson (2005) s. 478.

Källförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

1941:9	Lagberednings förslag till lag om aktiebolag m.m.
1955:44	Aktiebolagets organisation
1997:168	Vinstutdelning i aktiebolag

Propositioner

1895:6	Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen bl.a. med förslag till ny aktiebolagslag
1975:6	Regeringens proposition om ändring i konkurslagen (1921:225) m.m.
1975:103	Regeringens proposition med förslag till ny aktiebolagslag, m.m.
1975/76:81	Regeringens proposition 1975/76:81 med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, m.m.
2004/05:85	Ny aktiebolagslag

Nordiskt samarbete

Nordiska juristmötet, *Förhandlingar vid det tjugonionde nordiska juristmötet i Stockholm 19-21 augusti 1981*, Sv. lokalstyr. för de nordiska juristmötena, Stockholm, 1982.

Litteratur

Arvidsson, Niklas, *Aktieägaravtal: Särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2010.

Bergström, Clas & Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*, Tredje upplagen, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2009.

Bergström, Clas & Samuelsson, Per, *Aktiebolagets Grundproblem*, Fjärde upplagen, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2012.

Dotevall, Rolf, *Bolagsledningens skadeståndsansvar*, Andra upplagen, Norstedts Juridik, Stockholm, 2008.

Dotevall, Rolf, *Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör: en aktiebolagsrättslig studie i komparativ belysning*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1989.

Johansson, Svante, *Nials svensk associationsrätt i huvuddrag*, Nionde upplagen, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2007.

Lennander, Gertrud: [Konkurslag (1987:672), kommentar till 4:6, not 106], i Karnov, internet 2013-03-15.

Lindskog, Stefan, *Aktiebolagslagen. 12:e och 13:e kap. Kapitalskydd och likvidation*, JF-kommentaren, Juristförlaget, Stockholm, 1995.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: en kommentar*, Andra upplagen, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2012.

Nerep, Erik & Samuelsson, Per, *Av aktiebolagslagen – En djup kommentar Uppdateringar 2013:1*, i Karnov, internet.

Nerep, Erik & Samuelsson, Per, *aktiebolagslagen kapitel 1-10, en kommentar*, Thomson Reuters Professional AB, Stockholm, 2009.

Nial, Håkan, *Aktiebolagets verksamhet och andra företags borgensförbindelser. Förutsättningar för deras rättsliga giltighet. Föredrag vid 1947 års ordinarie bankmöte*, 2:a upplagen, Svenska bankföreningen, Stockholm, 1972.

Ohlson, Göran, *Vikten av vinst: En studie om syftets betydelse i bolagsstyrning*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2012.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod*, Fritzes Förlag AB, Stockholm, 1995.

Samuelsson, Per, En essä om vinst och värde. I: Eva Lindell-Frantz, Krister Moberg, Birgitta Nyström & Katarina Olsson, *Festskrift till Boel Flodgren*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2011, s. 361-376.

Samuelsson, Per, Konkurrerande modeller för bolagsstyrning. I: Birgitta Nyström, Annamaria Westregård, Hans-Heinrich Vogel, *Liber Amicorum Reinhold Fahlbeck*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2005, s. 459-485.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, Fjärde upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2012.

Sjöberg, Gustaf, *Tvångsinlösen*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2007.

Skog, Rolf, *Rodhes Aktiebolagsrätt*, Tjugotredje upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2011.

Stattin, Daniel, *Företagsstyrning: en studie av bolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning*, Andra upplagan, Uppsala Universitet, Uppsala, 2008.

Stattin, Daniel, *Om bolagsföreträdares befogenhetsöverskridande*, Uppsala Universitets Tryckeri, Uppsala, 2007.

Stockholms fondbörs, *Nobel industrier, Gamlestaden, Erik Penser och bankerna: händelseförlopp, bedömningar och förslag/rapport från en av Stockholms fondbörs tillkallad utredning*, Stockholms fondbörs, Stockholm, 1992.

Taxell, Lars Erik, *Aktiebolagets organisation*, Stiftelsen för Åbo akad. forskningsinstitut: Tidningsbokh. (distr.), Åbo, 1983.

Taxell, Lars Erik, *Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag*, Åbo akademi, Åbo, 1963.

Taylor, Charles, *Human Agency and Language. Philosophical Paper 1*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.

Åhman, Ola, *Behörighet och befogenhet i aktiebolagsrätten*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 1997.

Artiklar

Hayek, Friedrich August von, *The Corporation in a Democratic Society: In Whose Interest Ought it and Will it be Run?* Publicerad i M. Anschen – G. L. Bach (ed.): *Management and Corporation 1985*, New York, 1969, s. 99-117.

Griffin, Jennifer J. & Mahon, John F., *The Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance Debate*, Business & Society, vol. 36 no. 1, mars, 1997, s. 5-31.

Jensen, Micheal Cole, *Value Maximisation, Stakeholder Theory, and the Corporate Objective Function*, vol. 7, september, 2001, s. 297-317.

Johansson, Svante, *Interimistiska åtgärder vid aktiebolagsrättsliga processer*, SvJT 1991 s. 601-616.

Lindskog, Stefan, *Aktieägaravtal – kommentarer med anledning av en avhandling*, SvJT 2011 s. 265-289.

Rodhe, Knut, *Medbestämmandelagen och aktiebolagslagen*, SvJT 1977 s. 295-298.

Werlauff, Erik, *Juristen* vol. Nr. 1, 1994, s. 23ff.

Yang, Fu-Ju, Lin, Ching-Wen & Chang, Yung-Ning, *The link between corporate social performance and corporate financial performance*. African Journal of Business Management vol. 4(4), s. 406-413, April 2010.

Elektroniska källor

TT, Swedbank skänker arenanamnet till Friends, Dagens Nyheter 28/3 2012 (10/3 2013), <http://www.dn.se>

Rättsfallsförteckning

Svenska domstolar

Högsta domstolen

NJA 1920 s. 584

NJA 1921 s. 627

NJA 1928 s. 433

NJA 1930 s. 590

NJA 1934 s. 280

NJA 1935 s. 357

NJA 1944 s. 633

NJA 1987 s. 394

NJA 2000 s. 404

Hovrätten

Göta hovrätt 2011-10-17, T 48-11.

Amerikanska domstolar

Dodge v. Ford Motor Co. 204 Mich. 459, 170 N.W. 668, 3 A.L.R. 413 (1919).